

รายงานการวิจัยเรื่อง

กระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท :
กรณีศึกษาบ้านเขาไร่ ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

คณะผู้วิจัย

ผศ.สุพจน์	พฤกษ์วัน
ผศ.รัชนิพร	ภู่อกร
นายสุทิน	อ่อนใจ
นางศิริวรรณ	เหมือนโพธิ์ทอง
นางวิไลวรรณ	คำมา

คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

คำนำ

การวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท : กรณีศึกษา บ้านเขาไร่ ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นการวิจัยแบบเครือข่ายที่อาศัยนักวิจัยจากหลายสาขาวิชา รวมทั้งคนในท้องถิ่นมาร่วมทำการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ปัญหา เข้าใจสาเหตุแรงปัญหาและแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาร่วมกับนักวิจัยโดยผ่านทางเวทีชาวบ้าน ลักษณะการศึกษาเช่นนี้จะมีส่วนทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจที่จะใช้ภูมิปัญญาและศักยภาพของตนเองในการพัฒนาท้องถิ่นได้ดียิ่งขึ้น

กรณีศึกษาบ้านเขาไร่ ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อาจจะไม่สามารถที่จะนำผลของการวิจัยไปใช้กับชุมชนอื่นได้ทั้งหมด แต่ปรากฏการณ์ทั้งหลายในสังคมไทยก็มีหลายถึงหลายอย่างที่มีมักจะเกิดขึ้นในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ต่างกันแต่ว่าความเข้มข้นของปัญหาในแต่ละชุมชน อาจจะแตกต่างกันและมีวิธีการปรับตัวที่ไม่เหมือนกันเพราะอยู่ในบริบทที่ต่างกัน อย่างไรก็ตามบทเรียนที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ย่อมสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนที่มีบริบทเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันได้

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างดียิ่งจากคณะกรรมการวิจัยภาคเหนือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้ให้การสนับสนุนเงินทุน การให้คำแนะนำปรึกษาโดยตลอด นอกจากนี้ชาวบ้านเขาไร่ยังได้ให้ความร่วมมือในการศึกษาและช่วยเหลือคณะนักวิจัยเป็นอย่างดี คณะผู้วิจัยจึงขอขอบคุณบุคคลและหน่วยงานที่กล่าวมาแล้วไว้ ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

ตุลาคม 2540

สารบัญ

	หน้า
คำนำ.....	1
บทนำ.....	4
คู่มือหลัง.....	4
วัตถุประสงค์.....	6
กรอบแนวคิด.....	6
วิธีการวิจัย.....	6
วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการศึกษา.....	7
ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	8
ผลของการวิจัย.....	9
ลักษณะทางกายภาพ.....	9
ประวัติของชุมชน.....	9
ประชากร.....	11
สถานที่ที่อยู่อาศัย.....	12
วัดเขาไร่เอี่ยมโสด.....	12
โรงเรียนบ้านดงวิทยา.....	14
ตลาดทั่วไปและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน.....	16
ภาวะเศรษฐกิจ.....	17
โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน.....	18
การคมนาคมและยานพาหนะบนฝั่ง.....	19
กรณีศึกษาการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน.....	20
การเรียนรู้และการปรับตัวด้านการดำเนินชีวิต.....	20
การเรียนรู้และการปรับตัวด้านสุขภาพ.....	22

	หน้า
การปรับตัววิถีชีวิตใหม่.....	25
การปรับตัวด้านการศึกษา.....	25
การปรับตัวด้านอาชีพและการเป็นหนี้สิน.....	26
การปรับตัวด้านการเมืองการปกครอง.....	29
การปรับตัวด้านการปกครอง.....	29
การปรับตัวด้านการเมือง.....	32
บทสรุป.....	35
เอกสารอ้างอิง.....	41

บทนำ

ภูมิหลัง

ในอดีตสังคมไทยเป็นสังคมเกษตร การผลิตในสังคมเกษตรเป็นการผลิตเพื่อการบริโภค เมื่อเหลือจากการบริโภคจึงขาย คนในสังคมเกษตรจึงมีลักษณะเป็นพี่น้องหรือเครือญาติกัน มีอะไรก็จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในระบบการผลิตก็จะใช้แรงงานคนและสัตว์เป็นส่วนใหญ่ วิธีการทำงานอาศัยการเอาแรงโดยวิธีผลัดเปลี่ยนไปช่วยกัน ลักษณะการดำเนินชีวิตเช่นนี้เป็นการพึ่งพาตนเองมากกว่าที่จะพึ่งพาสังคมภายนอก นอกจากนั้นคนในสังคมเกษตรยังมีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิต คนในสังคมเกษตรจึงมีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ดั่งแวดล้อมและก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับคนในสังคม ชุมชนจึงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ในช่วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมาประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากสังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนแปรไปสู่อุตสาหกรรมที่มุ่งการผลิตไปสู่การจำหน่ายอย่างแจกแจงรายรายซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชนบทที่ต้องปรับวิถีชีวิตของตนเอง ทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่และระบบการผลิต ในด้านชีวิตความเป็นอยู่คนชนบทได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากการพึ่งพาตนเองและธรรมชาติไปพึ่งพาวัตถุและวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งผ่านเครือข่ายของศูนย์ต่าง ๆ เช่น เครือข่ายศูนย์บันเทิงโลกซึ่งมี สอส์ลิวูด ปารีส โตเกียว และฮ่องกง ศูนย์กลางเครือข่ายทางด้าน การสื่อสารโลกซึ่งมี ซีเอ็นเอ็น ซีบีเอส เอ็นบีซี เอบีซี และรอยเตอร์ เป็นต้น เครือข่ายทางด้าน ศูนย์ข้อมูลโลกหรืออินเทอร์เน็ต และเครือข่ายทางด้านศูนย์การศึกษาการวิจัยที่สถาบันการศึกษา และบริษัทข้ามชาติของอเมริกาและญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลาง วัฒนธรรมที่ผ่านมาจากเครือข่ายดังกล่าวมาแล้ว ทำให้คนไทยเปลี่ยนแปรวิถีชีวิตที่เลียนแบบตะวันตกมากยิ่งขึ้นและก่อให้เกิดกระแสบริโภคนิยม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการนิยมบริโภคสินค้าต่างประเทศ โดยเฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือยจากตะวันตก วัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นหลักในการดำรงชีวิตของคนไทยตลอดมาได้ถูกวัฒนธรรมต่างชาติเข้าครอบงำจนหมดสิ้น คนไทยซึ่งมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและพึ่งพาอาศัยกันมาโดยตลอดก็เปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำรงชีวิตเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ แกร่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ถ้าลักษณะมือใครยาวสาวได้สาวเอาคุณถ่างจากมรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิมก็ไม่สามารถจะรักษาและสืบทอดไว้ได้

ในด้านการผลิตแม้ว่าสังคมไทยจะพยายามเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่ระบบอุตสาหกรรม แต่คนไทยส่วนใหญ่ยังมีความยึดมั่นในภาคเกษตรแต่เป็นภาคเกษตรในระบบทุนนิยมถือ ผลิตเพื่อการจำหน่ายจ่ายแจกและการส่งออกจึงมีความจำเป็นต่อแรงการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น ทำให้เกษตรกรต้องเพิ่มต้นทุนการผลิตอันเนื่องมาจากการใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และการใช้เครื่องจักรกลต่างๆ ในทางตรงกันข้ามราคาสินค้าทางการเกษตรกลับตกต่ำเพราะการกำหนดราคาผลผลิตเป็นของนายทุน แต่ฝ่ายเดียวโดยเกษตรกรไม่สามารถต่อรองได้ การเร่งการผลิตเพื่อตอบสนองของความต้องการทางการตลาดและความต้องการในการบริโภคที่มากขึ้น แต่ขาดอำนาจการต่อรองในเรื่องราคา เกษตรกรจึงประสบกับภาวะเป็นหนี้เพิ่มขึ้น แหล่งของเงินที่นำมาใช้ในการผลิตส่วนใหญ่เกษตรกรมักจะกู้มาจากนายทุน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารพาณิชย์ เป็นต้น เมื่อเป็นหนี้มากขึ้นคนในชนบทก็จะขายที่ดินทำกินเพื่อชดเชยหนี้สิน ในระยะแรกนายทุนก็ยังเปิดโอกาสให้เกษตรกรเช่าที่ดินทำกินอยู่ ต่อมาเศรษฐกิจที่ดินเพื่อขุนนายทุนทั้งหลายต่างพยายามแสวงหาที่ดินเพื่อตั้งกำไร แม้แต่ที่ดินในชนบทก็ยังเป็นที่ต้องการในยุคนี การยึดที่ดินทำกินของชาวนาจึงเกิดขึ้นนอกจากนั้น เกษตรกรเองก็ขายที่ดินที่ส่งสมมาตลอดชีวิตเพราะราคาที่ดินสูงขึ้น รายได้จากการขายที่ดินแทนที่จะนำมาลงทุนทางธุรกิจกลับไปซื้ออโรมอเตอร์ไซด์ รถปิกอัพ และสิ่งฟุ่มเฟือย ซึ่งไม่มีความจำเป็นมากนัก ในที่สุดเงินทองก็หมดไปพร้อมการสูญเสียที่ดินไปด้วย

เมื่อหมดที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินไม่เพียงพอเกษตรกรก็จะออกไปทำงานในเมือง แต่เนื่องจากขาดความรู้ ความสามารถ เมื่อไปทำงานในเมืองจึงต้องทำงานเป็นกรรมกรรับจ้างในโรงงาน และกรรมกรก่อสร้างที่อาศัยแรงงานเพียงอย่างเดียว ในส่วนที่เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมก็ไม่ได้รับการพัฒนาฝีมือแรงงานให้มีความระมัดระวัง เพราะโรงงานอุตสาหกรรมจะพึ่งพาสถาปัตยกรรมและเทคโนโลยีการผลิตจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ การที่เกษตรกรอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองได้ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมในด้านต่างๆ เช่น ภาวะครอบครัวล่มสลาย เด็กและคนชราถูกทอดทิ้งให้อยู่ในชุมชน การแยกกันอยู่ของครอบครัวทำให้เกิดความสับสนทางเพศและกลายมาเป็นปัญหาเรื่องโรคเอดส์ การต่อสู้ชีวิตในเมืองที่ต้องทำงานตลอดเวลาทำให้เกิดความเครียดผลที่ตามมาคือการหันเข้าหาสิ่งเสพติด เมื่อหารายได้ไม่เพียงพอก็จะก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและโสเภณี เป็นต้น

การที่สังคมเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านวิถีชีวิตและปัจจัยการผลิตซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของครอบครัวและชุมชนจนทำให้เกิดเป็นปัญหาของสังคมดังกล่าวมาแล้ว จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่าในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมครอบครัวและชุมชนซึ่งอยู่ในลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบทจะมีวิธีการเรียนรู้และปรับตัวต่อปัญหาต่างๆ อย่างไร ผลของการศึกษานี้จะทำให้พบทางเลือกที่เหมาะสมในการพัฒนาครอบครัวและชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของสถาบันครอบครัวและชุมชนในการสร้างความมั่นคงของชีวิต
2. เพื่อศึกษาสภาพของครอบครัวและชุมชนในการเผชิญหน้ากับปัญหาทางสังคมแบบตั้งเมืองตั้งชนบท
3. เพื่อพัฒนากระบวนการศึกษาวิจัยเชิงวัฒนธรรมให้แก่คณะนักวิจัยในท้องถิ่น

กรอบแนวคิด

1. ศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากสังคมชนบทสู่สังคมเมืองในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา
2. ศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านความเข้มแข็งในครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา
3. ศึกษากระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับทางเลือกในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะในด้านการศึกษา/ด้านอาชีพและการเป็นหนี้สินของเกษตรกร และด้านการเมืองการปกครอง

วิธีการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้หลักการและวิธีการวิจัยดังนี้

1. เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นแนวทาง
2. เป็นการศึกษาสำรวจสภาพของชุมชนที่อยู่ระหว่างเมืองกับชนบทหรือชุมชนตั้งเมือง
ตั้งชนบท
3. เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยกับคนในชุมชน
4. การศึกษาใช้วิธีจัดให้มีเวทีชาวบ้านเพื่อศึกษาปัญหาของชุมชนร่วมกัน
5. เป็นการศึกษากรณีตัวอย่างในด้านต่าง ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่มีคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมลาคเหนือทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา โดยมีอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมลาคเหนือที่ได้รับมอบหมายทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานและเป็นหัวหน้าคณะวิจัย ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินงานดังนี้

1. ประชุมคณะวิจัยและที่ปรึกษาเพื่อระดมความคิดเกี่ยวกับงานวิจัย
2. กำหนดและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกรอบแนวคิดและโครงสร้างของงานวิจัยอย่างละเอียด
3. กำหนดและสำรวจพื้นที่ในการวิจัย
4. ดำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
5. เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชนในชุมชน
6. คณะผู้วิจัยตรวจสอบ วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปข้อมูลร่วมกัน
7. เขียนรายงานการวิจัยตามกรอบที่คณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมลาคเหนือและคณะผู้วิจัยกำหนดร่วมกัน

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาชุมชนบ้านเขาไร่ ต.บ้านป่า อ.เมือง จ.พิจิตรโลก ซึ่งเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง 21 กิโลเมตร

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของครอบครัวและชุมชนแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท
2. ได้พบศักยภาพและแนวทางในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวและชุมชนแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา ซึ่งแนวทางที่ได้นั้นจะสามารถนำไปพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชนได้
3. ได้รูปแบบวิธีการศึกษาวิจัยในมิติทางวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง

ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้อยู่ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2538 ถึงเดือนพฤษภาคม 2540

ผลการวิจัย

สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของชุมชน

ลักษณะทางกายภาพ

บ้านเขาไร่ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อยู่ห่างจาก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ไปทางทิศเหนือตามเส้นทางพิษณุโลก - อุตรดิตถ์ เป็นระยะทาง ประมาณ 16 กิโลเมตร แล้วแยกจากถนนพิษณุโลก - อุตรดิตถ์ ทางขวามือเข้าไปอีกประมาณ 5 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 4,912 ไร่ และมีอาณาเขตติดต่อกับบริเวณข้างเคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลท่างาม อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก

ทิศใต้ ติดต่อกับหมู่ 11 บ้านหนองกวังดี ตำบลอนทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตป่าสงวนและภูเขา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับหมู่ 8 บ้านหนองลวก ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

หมู่บ้านเขาไร่เป็นชุมชนขนาดกลาง พื้นที่เป็นที่ราบสูงและเนิน แหล่งเดิมมีคลองไหลผ่าน โดยต้นน้ำมาจากภูเขาไหลเข้าสู่หมู่บ้านรวมที่หนองน้ำซึ่งเรียกว่า หนองอ้ายโพน ซึ่งจะมีน้ำมาก ในฤดูฝน พอถึงหน้าแล้งน้ำก็จะเหลือน้อยในปัจจุบันมีถนนลาดยางตัดผ่านกลางหมู่บ้านทำให้น้ำไม่ สามารถไหลไปยังยังหนองอ้ายโพนได้ทำให้หนองน้ำเริ่มตื้นเขิน ชาวบ้านจึงต้องขุดบ่อบาดาลใช้

สำหรับเส้นทางคมนาคมของชาวบ้านที่ไม่ติดต่อกับภายนอกจะอาศัยถนนเอกหมู่บ้านซึ่งเดิม เป็นถนนทางเกวียนออกมาสู่ถนนพิษณุโลก - อุตรดิตถ์ ต่อมาปี พ.ศ.2530 จึงมีการทำถนนลาดยาง และเปลี่ยนเป็นถนนลาดยางในปี พ.ศ.2536

ประวัติของชุมชน

บ้านเขาไร่เป็นชุมชนที่มีอายุมาได้ 52 ปี ในอดีตบริเวณแถบนี้เป็นป่าไม้เขตอบรรณ มี ต้นไม้ขึ้นหนาที่เต็มไปหมด เรื่องราวของการสร้างชุมชนใหม่ในแต่ละคูมิดานั้นมิได้มีความแตกต่าง

ต่างกันมากนัก จะแตกต่างกันก็เพียงแต่กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่เท่านั้น มุมชนใหญ่ในจังหวัดพิษณุโลกหรือจังหวัดใกล้เคียงมักจะเริ่มตัวจากการอพยพของชนอีสานแล้วเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ ที่นั้น แต่หมู่บ้านเขาไร่จะมีความแตกต่างจากชุมชนอื่นตรงที่กลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยไม่ใช่คนที่อพยพมาจากภาคอีสาน แต่เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากตัวเมืองในจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดใกล้เคียงนี้เอง จากการสืบสาวเรื่องราวความเป็นไปในอดีตบางละออง เกิดลง ละครยาของผู้ใหญ่บ้านคนแรกได้เล่าให้ฟังว่า

เมื่อปี พ.ศ.2480 ได้มีชาวบ้านหมู่ที่ 8 ตำบลบ้านไร่ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก คนหนึ่งชื่อ นายเลื่อน แดงเรือง ได้เข้าไปกลางป่าที่เป็นบริเวณบ้านเขาไร่ในปัจจุบันและจับจองเป็นที่ทำกินจำนวนหนึ่ง การเข้าไปจับจองที่ดินของนายเลื่อน แดงเรือง ก็เพื่อไปมีที่ดินทำกินมากขึ้น ทั้ง ๆ ที่มีที่ดินทำกินอยู่แล้วในหมู่บ้านเดิม ตัวนายเลื่อนเองเพียงแต่เข้าไปทำกินเท่านั้นแต่ไม่ได้เข้าได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในขณะนั้น

เมื่อมีถนนบุกเบิกเข้ามาจับจองป่าเป็นที่ทำกิน คนอื่น ๆ ที่เห็นตัวอย่างก็อยากเข้ามาจับจองบ้าง ปี พ.ศ.2488 นายปิ่น เอี่ยมคำอาจค์ คนตำบลในเมือง จังหวัดพิษณุโลก ก็ได้เข้ามาจับจององป่าโดยยึดแนวตั้งแต่เชิงเขาออกมาจนถึงหมู่บ้านในปัจจุบันได้เนื้อที่ประมาณ 2,000 ไร่ พร้อมกับไถครบคร้วและญาติเข้ามาสร้างที่อยู่อาศัยและปลูกข้าวเขียว งาม ตลอดจนขั้วไร่ แต่ปลูกเพียงเพื่อพอกินเท่านั้น

ต่อมาในปี พ.ศ.2489 นายปิ่น เอี่ยมคำอาจค์ เห็นว่าสถานที่นี้มีความอุดมสมบูรณ์และสามารถทำกินได้จึงได้ไปชักชวนหลานชายและหลานสาวคือ นายมะลิ และนางสาวละออง รักประเสริฐ ซึ่งอยู่ที่บ้านไผ่ท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ให้มาทำไร่ด้วยกันโดยแบ่งที่ทำกินให้ 50 ไร่ ซึ่งต่อมาได้ขายให้คนทั้งสองในราคาไร่ละ 20 บาท

ในปี พ.ศ.2495 นายปิ่น เอี่ยมคำอาจค์ ได้ไปชักชวนชาวบ้านไผ่ท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ให้เข้ามาอยู่ที่บ้านเขาไร่ ปรากฏว่ามีผู้อพยพเข้ามาประมาณ 10 ครอบครัว โดยซื้อที่ดินของนายปิ่นครอบครัวละ 10 ไร่ในราคาไร่ละ 20 บาท

การอพยพของชนเข้ามาอยู่เขาไร่ยังคงมีมาอย่างสม่ำเสมอ ในปี พ.ศ.2498 ชาวบ้านจากอื่นต่าง ๆ เช่น อำเภอโพทะเล อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร และอำเภอเมือง จังหวัด

พิษณุโลก ต่างก็อพยพเข้ามาอยู่อาศัยโดยขอซื้อที่ทำกินจากคนที่อาศัยอยู่มาก่อน ทำให้เขาไร่เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กขึ้นมา แต่ในขณะนั้นยังไม่มีการจัดระบบการปกครองเป็นหมู่บ้านเหมือนอย่างในปัจจุบัน นายปิ่น เอี่ยมคำอาจค์ ในฐานะผู้บุกเบิกและเป็นเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่จึงกลายเป็นผู้นำชุมชนไปโดยปริยาย

ในปี พ.ศ.2512 ทางราชการได้จัดตั้งบ้านเขาไร่ให้เป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 9 ตำบลบ้านป่า อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก ผู้ใหญ่บ้านคนแรกที่ได้รับการเลือกตั้งคือ นายประจวบ เกิดลง ซึ่งมีฐานะเป็นหลายเขชนายป็น หมู่บ้านเขาไร่มีผู้ใหญ่บ้านต่อมาอีก 3 คนคือ นายเกษม ลงัน นายประจวบ เกิดลง และปัจจุบันคือ นายป่า อยู่ตาล

ประชากร

บ้านเขาไร่เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่มีอายุเพียง 52 ปี เดิมขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 8 ตำบลบ้านป่า อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก เพิ่งจะได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่ที่ 9 มาเมื่อปี พ.ศ.2519 ซึ่งก็มีอายุเพียง 21 ปีเท่านั้น หมู่บ้านแห่งนี้ปัจจุบันมีประชากรทั้งหมด 527 คนมีชายน้อยกว่าหญิงเล็กน้อย คือ ชาย 218 คน หญิง 309 คน มีจำนวนบ้านเรือน 115 หลังคาเรือน

ตารางแสดงจำนวนประชากรที่แยกตามอายุและเพศ

ลำดับที่	อายุ	เพศ		รวม
		ชาย	หญิง	
1	1 วัน - 3 ปีเต็ม	17	12	29
2	3 ปี 1 วัน - 6 ปีเต็ม	19	6	25
3	6 ปี 1 วัน - 12 ปีเต็ม	25	33	58
4	12 ปี 1 วัน - 14 ปีเต็ม	8	15	23
5	14 ปี 1 วัน - 18 ปีเต็ม	18	24	42
6	18 ปี 1 วัน - 50 ปีเต็ม	101	162	263
7	51 ปี 1 วัน - 60 ปีเต็ม	14	21	35
8	60 ปี 1 วันขึ้นไป	16	36	52
		218	309	527

จากตารางแสดงจำนวนประชากรจะเห็นได้ว่าจำนวนประชากร 527 คนนั้น จำนวนประชากรที่เป็นเด็กจะมีจำนวนเพียง 25% ประชากรที่อยู่ในวัยทำงานมีจำนวน 65% และประชากรสูงอายุมีจำนวน 10% ตามโครงสร้างนี้ในคุณลักษณะการเกษตรจะมีคนอยู่ในหมู่บ้านเพียง 35% คือเด็กและคนชราเท่านั้น อย่างไรก็ตามแนวโน้มของจำนวนหลังคาเรือนก็เพิ่มขึ้นมาโดยตลอด แสดงให้เห็นว่าขนาดของครอบครัวจะเล็กลง ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมเมืองยิ่งขึ้น

สภาพที่อยู่อาศัย

บ้านเขาไร่มีลักษณะเหมือนคับหมู่บ้านลาดเหนือตอนล่างโดยทั่วไปคือ ตั้งบ้านเรือนเรียงรายไปตามถนน 2 ข้างไปจนสุดหมู่บ้าน แต่เนื่องจากถนนในหมู่บ้านเขาไร่มีถนนทางแยกเป็น 2 เส้นคือ เส้นที่เป็นถนนลาดยางผ่านกลางหมู่บ้านซึ่งจะมีคนอยู่หนาแน่น อีกเส้นทางหนึ่งเป็นถนนลูกรังมีบ้านเรือนอยู่ไม่หนาแน่นนัก บริเวณที่เป็นแหล่งทำมาหากินจะอยู่ทางตอนกลางของหมู่บ้าน และติดอยู่กับที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ บ้านเรือนของชาวเขาไร่จะมีลักษณะการก่อสร้างแบบบ้านไทยทั่วไปคือ เป็นบ้านไม้ยกพื้นใต้ถุนสูงและบางส่วนก็ปลูกเป็นบ้านไม้สองชั้นที่ทันสมัย โดยมีบ้านที่ก่อสร้างด้วยปูนและมีรูปทรงทันสมัยชั้นเดียวอยู่หลังหนึ่งซึ่งเจ้าของบ้านเคยไปทำงานต่างประเทศมาก่อน สำหรับบ้านเรือนโดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นบ้านหลังคามุงกระเบื้องจำนวน 16 หลังคาเรือนและบ้านหลังคามุงสังกะสี 99 หลังคาเรือน

ในหมู่บ้านเขาไร่จะมีร้านค้าของชำและร้านอาหารอยู่รวมกันจำนวน 5 หลัง เป็นร้านที่ขายของสดของแห้งที่นำมาจากในเมือง มีร้านหนึ่งขายก๋วยเตี๋ยวและอีกร้านหนึ่งเป็นร้านขนาดใหญ่ที่ขายแก้มันทอดด้วย หมู่บ้านนี้ไม่มีตลาดของหมู่บ้าน เพราะฉะนั้นถ้าหากไม่ซื้อของจากร้านค้าในหมู่บ้านก็จะออกไปซื้อในเมืองเพราะการติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอเมืองสะดวกสบายกว่าเดิมมาก

วัดเขาไร่เอี่ยมโศภณ

วัดนี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านเขาไร่ทั้งในด้านการทำพิธีกรรมทางศาสนาและการประชุมปรึกษาหารือกัน วัดเขาไร่เอี่ยมโศภณเริ่มก่อตั้งเป็นสำนักสงฆ์ในปี พ.ศ.2512 โดยนายปิ่นเอี่ยมตองงค์ ใต้บริจจาคที่ดินของตนเองให้แก่วัดจำนวน 20 ไร่โดยมีอาณาเขตทิศเหนือยาว 104 ไร่ ทิศใต้ 97 ไร่ ทิศตะวันออก 73 ไร่ ทิศตะวันตก 85 ไร่ จากนั้นจึงได้ชักชวนชาวบ้านให้

ช่วยกันสร้างแล้ววิมเนตให้หลวงตากดอง ซึ่งมาจากวัดบ้านคลองมหาชาติไทย อันดอเมือง จังหวัดพิษณุโลก หลวงตากดองเป็นพระนักพัฒนาได้ก่อสร้างศาลาไว้สำหรับทำบุญทางศาสนาและเป็นที่ประชุมของชาวบ้าน นอกจากนั้นยังสร้างกุฏิไว้หนึ่งหลัง ต่อมาในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2517 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศยกฐานะสำนักสงฆ์วัดเขาไร่ให้เป็นวัดโดยตั้งชื่อว่าวัดเขาไร่เอี่ยมโศคน ซึ่งคำว่าเอี่ยมมาจากส่วนหนึ่งของนามสกุล “เอี่ยมอำองค์” ของนายปิ่นผู้บริจาคที่ดินนั้นเอง หลังจากหลวงตากดองแล้วก็มีพระที่มาจากวัดอื่นเข้ามาบริหารวัดอีกหลายรูป คือ

1. อาจารย์สมเ็นเป็นเจ้าอาวาสในปี พ.ศ.2518 - 2529
2. พ.ศ.2521 - 2523 วัดว่างจากเจ้าอาวาส
3. ปลายปี พ.ศ.2523 - 2528 หลวงตาสัจด์ก็เข้เข้ามาเป็นเจ้าอาวาสและเริ่มสร้างกุฏิ

จำนวน 3 หลัง หอชวดมนต์ 1 หลัง

4. พ.ศ.2528 - 2530 หลวงตาบุญชูเป็นเจ้าอาวาส
5. พ.ศ.2531 - 2539 หลวงพ่ออนอมเป็นเจ้าอาวาสได้สร้างซุ้มประตูลิขิต วิหาร และรั้ววัดจนวัดมีความสวยงามมากขึ้น

ปี พ.ศ.2536 มีพระอาจารย์ชลิทร สุมโน (แดง) เป็นพระที่มาจากวัดเขาไร่แดง จ.ชลบุรี เข้ามาจำพรรษา พระรูปนี้เป็นพระนักพัฒนาเดินทางมาจากชลบุรีและมีโอกาสแวะเข้ามาในวัดเขาไร่เอี่ยมโศคน เห็นว่าเป็นวัดที่ตั้งขบเจียมเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมและยังมีสิ่งทีควรพัฒนาอีกหลายอย่างจึงได้เข้ามาจำพรรษาตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 จนถึงปัจจุบัน พระอาจารย์ชลิทรได้สร้างพระพุทธรูปปางลีลาและสร้างหอรองัง เมื่อหลวงพ่ออนอมย้ายไปจากวัด ท่านก็ดูแลวัดในฐานะพระรูปหนึ่งโดยไม่มีเจ้าอาวาส แต่ชาวบ้านจะพยายามบอกร้องให้ท่านเป็นเจ้าอาวาสแต่ท่านไม่ยอมรับ โดยบอกว่าอายุโศคนยังน้อย แต่ท่านก็ได้พัฒนาวัดมาอย่างต่อเนื่องโดยสร้างศาลาอเนกประสงค์ “กาญจนมาติเชกพรหมรังษี” ซึ่งจะต้องใช้เงินถึง 2,500,000 บาท ขณะนี้การก่อสร้างเสร็จสิ้นประมาณ 50%

6. ต้นปี พ.ศ.2540 ชาวบ้านได้วิมเนตหลวงพ่ออมร สัจจโร จากวัดขานแดน อ.ชนแดน

จ.เพชรบูรณ์ มาเป็นเจ้าอาวาสของวัดเขาไร่เอี่ยมโศคน โดยมีพระอาจารย์ชลิทรเป็นที่ปรึกษา

ปัจจุบันวัดเขาไร่เอี่ยมโศคนหรือที่ชาวบ้านเรียกติดปากว่า “วัดเขาไร่” มีอาคารเสนาสนะดังนี้

1. ศาลาอารเปริยญ 1 หลัง
2. ศาลาอเนกประสงค์ “กาญจนมาติเชกพรหมรังษี” ซึ่งกำลังก่อสร้างโดยสร้างแทนที่หอชวดมนต์ซึ่งรื้อถอนไป

3. กุฏิสงฆ์จำนวน 3 หลัง

4. อุโบสถ 1 หลัง

ในส่วนที่เป็นปูชนียวัตถุวัดนี้มีพระประธานในพระอุโบสถ 1 องค์ พระพุทธรูปปูนปั้น 4 องค์อยู่บนศาลา และพระพุทธรูปปางลีลาที่สถิตบนแท่นกลางแจ้งภายในวัด

โรงเรียนบ้านคงวิทยา

บ้านเขาไร่มีโรงเรียนในระดับประถมศึกษาจำนวน 1 โรงเรียน จัดการศึกษาตั้งแต่นั้นอนุบาลจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชื่อโรงเรียนบ้านคงวิทยา โรงเรียนนี้ถือกำเนิดมาจากความต้องการของชาวบ้านที่จะให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษาเล่าเรียน นายประจวบ เกิดคง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 บ้านเขาไร่ได้รับการสนับสนุนจากนายอนันต์ ลักดิ์ประไพ สมาชิกสภาจังหวัดพิษณุโลก นายว่าง โทธิ์ปาน กำนันตำบลบ้านป่า นายเคลิ้ม ขาบาง ครูโรงเรียนบ้านป่า นายอรุณ เกิดพันธ์ ครูใหญ่โรงเรียนดอนทอง ต.ดอนทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก และประชาชนในหมู่บ้านช่วยกันสร้างขึ้นในที่ดินจำนวน 7 ไร่ ซึ่งนายสมพร มีเคนไชย เป็นผู้บริจาค โรงเรียนแห่งนี้ได้สร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2513 และนายเทียม พงษ์ศิริชัย นายอำเภอเมืองพิษณุโลก มาเป็นประธานในพิธีเปิดเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2513 นายเคลิ้ม ขาบาง ครูโรงเรียนบ้านป่าได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียน เปิดสอนตั้งแต่นั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

ต่อมาในปี พ.ศ.2514 โรงเรียนลูกลมพายุพัดหังเสียหายไม่สามารถใช้เป็นสถานที่สอนต่อไปได้ ชาวบ้านจึงย้ายโรงเรียนไปอาศัยวัดเขาไร่เอี่ยมโศคนในเนื้อที่ 6 ไร่เศษ และได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารถาวรโดยใช้งบประมาณแผ่นดินจำนวน 105,000 บาท มีขนาด 3 ห้องเรียน สร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2515

ในปี พ.ศ.2516 นายเคลิ้ม ขาบาง เสียชีวิตลง นายจำลอง ประทิส มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่แทนในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2516 ในสมัยที่นายจำลองดำรงตำแหน่งครูใหญ่รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณสร้างอาคารถาวรขนาด 4 ห้องเรียนอีกหนึ่งหลังในราคา 450,000 บาท

ในปี พ.ศ.2525 นายจำลอง ประทิส ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนวัดบ้านไร่ อ.เมือง จ.พิษณุโลก นายประเสริฐ กงรอด มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่แทนในวันที่ 29 ตุลาคม 2525

ในปี พ.ศ.2529 นายประเสริฐ กงรอด ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านร่องผู้ข่าว อ.เมือง จ.พิษณุโลก นายนิรันดร์ มากันนิล ครูใหญ่โรงเรียนเนินทองราษฎร์พัฒนา อ.วังทอง จ.พิษณุโลก มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่แทนในวันที่ 1 เมษายน 2529 รัฐบาลได้จัด

สรรจนประมาณก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์อีกหนึ่งหลังในวงเงิน 200,000 บาท และงบประมาณ
สร้างถังเก็บน้ำฝนจำนวน 3 ถัง

ในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2530 คณะครู กรรมการศึกษา และประชาชนในหมู่บ้าน
ได้ร่วมมือร่วมใจกันจัดสร้างต่อเติมอาคารประกอบหนึ่งหลัง โดยใช้เงินบริจาคจากประชาชนจำนวน
43,500 บาท และในเวลาต่อมาคือวันที่ 12 สิงหาคม 2532 ชาวบ้านก็ช่วยกันหารายได้จำนวน
25,000 บาทมาสร้างหอกระจายข่าวให้โรงเรียน

ในปีพ.ศ. 2538 นายนิรันดร์ มากำเนิด ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่วัดโพธิญาณ
อ.เมือง จ.พิษณุโลก นายสุวรรณ เพ็ชรบัว ครูใหญ่โรงเรียนวัดบ้านแซว อ.เมือง จ.พิษณุโลก
จึงเข้ามาดำรงตำแหน่งครูใหญ่แทนในวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2538 เป็นต้นมา

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านดงวิทยาเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่
6 มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 83 คน มีครูอาจารย์ 9 คน และนักการภารโรง 1 คนดังนี้

1. นายสุวรรณ	เพ็ชรบัว	ครูใหญ่ระดับ 6
2. นายเอื้อน	โกลาหะพะ	อาจารย์ 2 ระดับ 6
3. นายทงศักดิ์	นันทปริษากุล	อาจารย์ 2 ระดับ 6
4. นายวิรัช	ศรีแก้ว	อาจารย์ 2 ระดับ 6
5. นายเทียนชัย	จาวจันท์	อาจารย์ 2 ระดับ 6
6. นางอุบล	จิระศิริ	อาจารย์ 2 ระดับ 6
7. นางสมจิต	ธมใจ	อาจารย์ 2 ระดับ 6
8. นางวรรณิ	นาคน้อย	อาจารย์ 2 ระดับ 6
9. นางพรรณี	วัฒนชัยสิทธิ์	อาจารย์ 1 ระดับ 4
10. นายประสงค์	ยอดจันทร์	นักการภารโรง

ตั้งแต่เริ่มตั้งโรงเรียนบ้านดงวิทยามาตั้งแต่ปี พ.ศ.2512 มาจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนแห่งนี้
มีผู้บริหารเข้ามามีการบริหารโรงเรียน 5 คนคือ

1. นายกลิ่น	ชาบาง	ตั้งแต่ปี พ.ศ.2513 - 2516
2. นายจำลอง	ประทีป	ตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 - 2525
3. นายประเสริฐ	คงรอด	ตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 - 2529
4. นายนิรันดร์	มากำเนิด	ตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 - 2538
5. นายสุวรรณ	เพ็ชรบัว	ตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 - ปัจจุบัน

สถานการณ์ทางด้านการศึกษาของชาวบ้านเขาไร่ ชาวบ้านเขาไร่นิยมส่งลูกเรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาตอนปลายตามเกณฑ์บังคับแล้วให้ออกมาช่วยทำนาทำไร่ หรือเป็นลูกจ้างเพื่อหาเงินช่วยเหลือครอบครัว ในปี พ.ศ.2532 มีการตั้งโรงงานไทยแอร์โรวัชในจังหวัด โรงงานจะรับพนักงานที่จบการศึกษาอย่างน้อยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ชาวบ้านที่อยากให้ลูกหลานเข้าทำงานจึงเริ่มส่งลูกหลานเข้าเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นมากขึ้น แต่ในระดับมัธยมต้นต้องไปเรียนที่โรงเรียนบ้านป่าดอนทอง และระดับมัธยมปลายที่โรงเรียนในจังหวัด ส่วนในระดับที่สูงกว่ามัธยมยังไม่มีการเข้าเรียนเพราะชาวบ้านยังเห็นว่ามีความจำเป็นน้อยผู้ออกมาช่วยครอบครัวทำมาหากินจะดีกว่า แม้ปัจจุบันที่มีแนวโน้มว่ารัฐบาลจะส่งเสริมการศึกษาโดยให้เรียนฟรี 12 ปีชาวบ้านบางส่วนยังคิดว่าทำให้เสียเวลาทำมาหากิน

สภาพทั่วไปและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

บ้านเขาไร่เดิมเป็นบริเวณป่าไร่แบบภูเขาพรรณ มีภูเขาอยู่บริเวณใดสัก ๆ และมีธารน้ำที่ไหลมาจากภูเขา ทำให้บริเวณนี้มีป่าชุ่มชื้น มีสัตว์ป่า เช่น เก้ง กวาง หูปลา อีเห็น กระต่าย และไก่ป่า เป็นต้น ในส่วนที่เป็นที่ราบลุ่มก็มีต้นไร่ใหญ่ขึ้นปกคลุม ในระยะแรกยังไม่มีการเข้ามาทำกิน จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2480 จึงเริ่มมีคนเข้ามาแผ้วถางที่ทำกินและอพยพเข้ามาโดยตลอด ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมของบ้านเขาไร่เปลี่ยนแปลงไป โดยป่าไร่ที่ถูกทำลายลงจนแทบจะไม่มีเหลือ ธารน้ำที่เคยไหลมาจากภูเขาอย่างสม่ำเสมอ มาบัดนี้ก็จะแห้งขอดโดยเฉพาะฤดูแล้งจะไม่มีน้ำเลย ทำให้ทางเดินของน้ำต้นเขินประกอบกับทางราชการได้สร้างถนนลาดยางเข้าไปในหมู่บ้านทำให้ทางเดินของน้ำในยามที่ฝนตกลงมา ถ้ามีปริมาณมากก็จะเกิดการท่วมถนนขึ้น ชาวบ้านได้รับผลกระทบในการสัญจรไปมาพอสมควร

ปัจจุบันบ้านเขาไร่มีสภาพที่เปลี่ยนแปลงไป คนที่เคยเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจุดต่าง ๆ ก็ได้มีการขายที่ดินให้แก่คนภายนอกซึ่งมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน เช่น นายทุนส่วนหนึ่งซื้อเอาไว้เพื่อครอบครองแต่ไม่ได้เข้ามาอยู่โดยให้ชาวบ้านเขาไร่ที่ไม่มีที่ทำกินเช่าในอัตรา 300 บาทต่อไร่ ข้าราชการซื้อไว้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและปลูกพืชสวนโดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2533 ในสมัยพลเอกชติชาย ชูละวะวัล เป็นนายกรัฐมนตรีที่ดินมีราคาแพง นายทุนและนายทหารได้เข้ามาซื้อที่ดินเอาไว้เป็นจำนวนมาก มีการจัดสรรที่ดินเพื่อแบ่งขายให้กับบุคคลภายนอก ทำให้ที่ทำกินของชาวบ้านลดลงในขณะที่จำนวนประชากรมีเพิ่มขึ้น สภาพของหมู่บ้านซึ่งดูเหมือนจะมีที่ทำกินอยู่มากมายแท้ที่จริงก็เป็นของนายทุนและข้าราชการเสียจำนวนหนึ่ง ส่วนชาวบ้านก็จะมียากินเหลืออยู่รอบครัวจะไม่มากนัก ลักษณะของ

การตั้งครอบครัวของชาวบ้านจะตั้งกันเป็นกลุ่ม ๆ จำนวน 7 - 8 กลุ่มใหญ่ ๆ ส่วนใหญ่แต่ละกลุ่มจะเป็นญาติพี่น้องกัน อพยพเข้ามาอยู่พร้อมกัน หรือมาจากหมู่บ้านเดิมเดียวกัน การที่หมู่บ้านมีลักษณะเช่นนี้ทำให้แต่ละกลุ่มสามารถพึ่งพาดูแลกันได้และยังคงความเป็นชุมชนแบบดั้งเดิมเอาไว้ได้พอสมควร

ภาวะเศรษฐกิจ

ชาวบ้านเขาไร่ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักเกษตรกรรมและรับจ้างโดยทั่วไป แต่ละครอบครัวจะไม่มีอาชีพเพียงอย่างเดียว ในช่วงฤดูการเพาะปลูกชาวบ้านก็จะเพาะปลูก พอถึงฤดูแห้งก็จะพากันออกไปรับจ้างโดยเฉพาะคนที่อยู่ในวัยทำงานทั้งหลาย

ในด้านการเกษตรชาวบ้านเขาไร่ทั้ง 115 ครอบครัวจะทำเกษตรหลายอย่างไปพร้อม ๆ กัน เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ โดยแต่ละอาชีพจะมีจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพดังนี้

1. ครัวเรือนที่ทำนาจะมีทั้งหมด 24 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 7,500 บาท ต่อปี ทั้งนี้แต่ละครอบครัวจะมีที่ทำนาไว้แตกต่างกันคือ มี 5 ครัวเรือนที่มีที่ทำนา 1 - 5 ไร่ 8 ครัวเรือนมีที่ทำนา 6 - 10 ไร่ 6 ครัวเรือนมีที่ทำนา 11 - 20 ไร่ และมีเพียง 5 ครัวเรือนเท่านั้นที่มีที่ทำนา 21 - 50 ไร่

2. ครัวเรือนที่ปลูกมันสำปะหลังมีจำนวน 65 ครัวเรือน ส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่ปลูกครัวเรือนละ 30 ไร่ ผลผลิตที่ได้จะได้ไร่ละ 1,000 กิโลกรัมละ 2 บาท เฉลี่ยแล้วจะมีรายได้ 60,000 บาทต่อปี

3. ครัวเรือนที่ปลูกอ้อยมีจำนวน 60 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ใช้พื้นที่เพาะปลูกครัวเรือนละ 30 ไร่ รายได้เฉลี่ยไร่ละ 8,000 บาท รายได้เฉลี่ยรวมต่อครอบครัว 240,000 บาทต่อปี ซึ่งพิจารณาจากรายได้แล้วดูเหมือนจะมาก แต่ความจริงแล้วการปลูกอ้อยต้องเสียค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าไถ ค่าพันธุ์อ้อย ค่าจ้างปลูก ค่าปุ๋ย ค่าตัด ค่าจ้างขึ้นรถ ค่าขนากม ค่าทาง และค่าขายรายได้

4. ครัวเรือนที่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายขายมีจำนวน 60 ครัวเรือนมีรายได้ครัวเรือนละ 10,000 บาทต่อปี

5. ครัวเรือนที่เลี้ยงหมูขายมีจำนวน 10 ครัวเรือน มีรายได้ครัวเรือนละ 9,000 บาทต่อปี

6. กรั้วเรือนที่เลี้ยงเปิดได้เพื่อขายมีจำนวน 80 กรั้วเรือน มีรายได้กรั้วเรือนละ 500 บาทต่อปี

ในด้านอาชีพรับจ้างชาวบ้านเขาไร่ที่ขังลูกหลายออกไปทำงานในเมืองหรือที่กรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จะไปรับจ้างก่อสร้าง หรือทำงานในโรงงานได้รับค่าจ้างเฉลี่ยวันละ 90 บาท

แม้ว่าชาวบ้านเขาไร่จะพยายามทำอาชีพหลาย ๆ อย่างและมีรายได้ดีพอสมควร แต่ความเป็นจริงแล้วชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังยากจนทั้งนี้เพราะมีสาเหตุหลายประการคือ

1. ประชาชนมีที่ทำกินน้อย จากการสำรวจพบว่ากรั้วเรือนที่มีที่ทำกินของตนเองและไม่ต้องเช่ามีเพียง 24 กรั้วเรือนเท่านั้น กรั้วเรือนที่มีที่ทำกินของตนเองแต่ต้องเช่าเพิ่มบางส่วนมี 38 กรั้วเรือน ส่วนที่เหลือ 53 กรั้วเรือนต้องเช่าที่ทำกิน

2. การกู้หนี้ยืมสินจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ปลูกอ้อยก็กู้จากโรงงานหีบอ้อย ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ก็กู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในลักษณะกู้มาลงทุนก่อนแล้วผ่อนใช้ทีหลัง

3. การได้ผลผลิตน้อยในบางปีอันเนื่องมาจากสภาพดินฟ้าอากาศไม่อำนวยทำให้ไม่สามารถขุดใช้หนี้ได้ ทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้น

4. การใช้จ่ายอย่างไม่เหมาะสมในเรื่องเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ตู้เย็น เครื่องซักผ้า ทัตลม เครื่องให้ความบันเทิง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องเสียง และยานพาหนะ เช่น รถมอเตอร์ไซด์ และรถบรรทุกเล็ก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในขณะที่รายได้ไม่แน่นอน

ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มว่าจะออกไปทำงานในเมืองมากยิ่งขึ้น เพราะเห็นว่ารายได้ทางการเกษตรไม่แน่นอนยิ่งทำไปก็ยิ่งเป็นหนี้มากขึ้น บางคนถึงกับขายที่ดินแล้วย้ายไปอยู่ที่อื่น

โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

บ้านเขาไร่ในปัจจุบันมีไฟฟ้าใช้ทุกกรั้วเรือน แม้แต่ถนนหนทางก็สว่างไสว การมีไฟฟ้าเข้าไปในหมู่บ้านทำให้ประชาชนซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้ามาใช้กันมาก โดยเฉพาะเครื่องรับโทรทัศน์มีถึง 105 เครื่องใน 115 ครอบครั้ว สำหรับถนนในหมู่บ้านที่ใช้ติดต่อกับภายนอกมีอยู่ 2 สายคือ ถนนลาดยางหนึ่งสายมีความยาวประมาณ 3 กิโลเมตร และถนนลูกรังมีความยาวประมาณ 1.5 กิโลเมตร ซึ่งถนนลูกรังสายที่ชาวบ้านกำลังขอให้ รพช. เข้ามาลาดยางให้

หมู่บ้านเขาไผ่ยังมีโทรศัพท์ใช้ภายในบ้าน แต่ถ้าต้องการโทรศัพท์ติดต่อภายนอกก็ต้องใช้โทรศัพท์สาธารณะซึ่งมีเพียงตู้เดียว และอยู่ทางแยกจากถนนใหญ่เข้าสู่หมู่บ้านซึ่งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตร

สำหรับน้ำดื่มและน้ำใช้ของชาวบ้านเขาไผ่นั้นจะขุดบ่อน้ำขึ้นมาใช้กันเองปัจจุบันในหมู่บ้านมีบ่อน้ำลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. บ่อน้ำบาดาลสาธารณะจำนวน 3 บ่อ
2. บ่อน้ำตื้นสาธารณะจำนวน 12 บ่อ
3. บ่อน้ำตื้นส่วนตัวจำนวน 45 บ่อ

เนื่องจากชาวบ้านตั้งบ้านเป็นกลุ่ม ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเพราะฉะนั้นการใช้บ่อน้ำตื้นส่วนตัวก็จะใช้ร่วมกัน

การคมนาคมและยานพาหนะขนส่ง

ในอดีตชาวบ้านเขาไผ่มีถนนเข้าสู่หมู่บ้านเป็นถนนดิน ชาวบ้านที่ออกไปติดต่อภายนอกจะเดินทางด้วยเท้าหรือใช้เกวียนเพื่อออกมาสู่ถนนใหญ่เป็นระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ต่อจากนั้นจึงขึ้นรถที่ปากทางเข้าสู่หมู่บ้านซึ่งมีถนนใหญ่มุ่งสู่เมือง ปัจจุบันถนนเข้าสู่หมู่บ้านมีสภาพเป็นถนนลาดยางแต่ก็ยังไม่มีการรับจ้างประจำเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านจึงต้องใช้พาหนะส่วนตัวซึ่งประกอบด้วย

1. รถบรรทุกเล็ก (ปิกอัพ) จำนวน 9 คัน
2. รถมอเตอร์ไซด์ จำนวน 79 คัน
3. รถจักรยานสองล้อ จำนวน 95 คัน
4. รถอีแต๋น จำนวน 15 คัน

ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนิยมใช้รถมอเตอร์ไซด์ในการเดินทางและมีแนวโน้มว่าจำนวนมอเตอร์ไซด์จะเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าราคามีไม่แพงจนเกินไปและการใช้ก็สะดวก

กรณีศึกษาการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน

การเรียนรู้และการปรับตัวด้านการดำเนินชีวิต

บ้านเขาไร่เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่ประกอบด้วยบุคคลที่อพยพจากตัวเมืองพิษณุโลกและจังหวัดพิจิตรเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรกก็จะปลูกบ้านอยู่กันเป็นกลุ่มเพราะมีความเป็นเครือญาติและพวกพ้องกันมาก่อน ในส่วนของครอบครัวจะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีพ่อแม่พี่น้องและลูกหลานอยู่รวมกัน ช่วยเหลือกันทำมาหากินและเคารพกันตามอาวุโส เมื่อลูกหลานจะทำกิจกรรมใด ๆ ก็จะมีการปรึกษากันกับผู้ใหญ่เพื่อขอคำแนะนำ ระบบเครือญาติเป็นสายสัมพันธ์ทางสังคมที่ยึดเหนี่ยวให้คนมีความรู้สึกเป็นหมู่พวกเดียวกัน คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาโดยตลอด หรือแม้กระทั่งเมื่อมีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้นในชุมชนก็จะช่วยกันแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ โดยเฉพาะการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรก ๆ ชาวบ้านเขาไร่จะถูกรบกวนและรังแกจากหมู่บ้านอื่น เช่น การเข้ามาลักวัว กวาย และเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรของชาวบ้าน ชาวบ้านก็พากันรวมกลุ่มเพื่อป้องกันทรัพย์สินของตนเอง ในด้านการเพาะปลูกก็จะมีกรเอาแรงกันทำให้ความสัมพันธ์ของชาวบ้านมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ในด้านความเชื่อชาวบ้านเขาไร่ส่วนใหญ่เป็นคนที่ยึดถือความเชื่อกลางเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นความเชื่อจึงมีลักษณะเหมือนกับคนกลางโดยทั่วไปคือ การนับถือผีและพุทธศาสนาควบคู่กันไป เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ ๆ ยังไม่มีวัดเป็นของตนเอง ที่พึ่งทางใจของชาวบ้านก็คือ “เจ้าพ่อบุญมี” ซึ่งชาวบ้านบอกว่าเมื่ออพยพเข้ามาก็มีศาลนี้อยู่แล้วจึงไม่มีใครทราบความเป็นมาของศาลเจ้าพ่อบุญมีว่าเป็นอย่างไร แต่ทุกคนเชื่อว่าเจ้าพ่อบุญมีจะช่วยปกป้องรักษาและลดอันตรายให้ได้ตามสิ่งที่ปรารถนา เช่น ช่วยทำให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ หรือบางครั้งวัวควายหายไปเมื่อมีการขยันทาสลกล่าวเจ้าพ่อก็มักจะได้อีกกลับคืนมาเสมอ นอกจากนั้นชาวบ้านแห่งนี้ยังจัดให้มีการเลี้ยงผีกันในเดือน 6 ของทุกปี สำหรับด้านพุทธศาสนาชาวบ้านได้ร่วมมือร่วมใจกันสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์รวมของจิตใจและเป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธี วัดแห่งนี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2512 โดยเริ่มจากการตั้งเป็นสำนักสงฆ์ก่อนและตั้งเป็นวัดขึ้นในปี พ.ศ.2515 ชาวบ้านเขาไร่นิยมไปทำบุญที่วัดในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านไปทำบุญในวันพระก็คือ ชาวเขาไร่ถือเอาวันพระเป็นวันหยุดในการทำงานและหยุดการใช้แรงงานสัตว์ ถ้าหากบ้านใดก็ตามไม่หยุดในวันพระจะถือว่าเป็นบาป ความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับวัดจึงยังมีมั่นคงอย่างสม่ำเสมอ แม้กระทั่งการนัดหมายประชุมกันในหมู่บ้านก็จะนัดกันในวันพระและใช้ศาลาวัดเป็นสถานที่จัดประชุม

ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ชาวบ้านเขาไระมีขนบธรรมเนียมประเพณีเช่นเดียวกับชาวบ้านในลาคกลางทั้งหลาย ในระยะแรก ๆ ที่ความเจริญของเมืองยังเข้าไปไม่ถึง ชาวบ้านก็จะปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นอย่างโดยเคร่งครัด เช่น ประเพณีการเกิด การแต่งงาน การบวช การตาย รวมทั้งประเพณีที่เกี่ยวกับอาชีพการเพาะปลูก เป็นต้น

มาถึงวันนี้จาก 10 ปี้อนหลังชาวบ้านเขาไระได้มีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งระดับครอบครัวและชุมชน ครอบครัวซึ่งเคยเป็นครอบครัวใหญ่บัดนี้ได้กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ที่ดินถูกแบ่งปันให้แก่สมาชิกในครอบครัว ทำให้แต่ละคนเหลือที่ทำกินน้อยลง กระแสของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาจากซึ่งเป็นกระแสของวัตถุนิยม หรือบริโภคนิยมที่มีความรุนแรงและรุกเข้ามาในหมู่บ้านโดยผ่านระบบคมนาคม ไฟฟ้า สื่อสารมวลชนและระบบการผลิต ความต้องการในด้านบริโภคของชาวบ้านมีมากขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องหาเงินมาตอบสนองความต้องการของตนก็มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว การผลิตระบบดั้งเดิมซึ่งเป็นการผลิตที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อบริโภคเมื่อเหลือจากบริโภคจึงนำไปจำหน่ายอย่างแตก ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายหรือการส่งออก ทำให้ชาวบ้านต้องการที่ดินทำการเกษตรมากขึ้นจึงมีการทำลายป่าเพิ่มขึ้นอีก ป่าไม้ที่แต่เดิมมีอยู่มากมายและเป็นแหล่งซบ้ำน้ำทำให้ชาวบ้านมีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี บัดนี้ไม่มีปรากฏให้เห็นอีก เหลือไม้แต่ความแห้งแล้งโดยเฉพาะในหน้าแล้งชาวบ้านต้องอาศัยน้ำบอบริโภค นอกจากนั้นวิธีการผลิตซึ่งแต่เดิมจะอาศัยแรงกัตต์และการเอาแรงของคนในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปใช้เครื่องจักรกล การใช้ปุ๋ยเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น และเมื่อป่าถูกทำลายสัตว์และแมลงทั้งหลายก็พากันออกมาทำลายพืชไร่ของชาวบ้าน ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องใช้สารเคมีเพื่อฆ่าแมลง ทำให้เพิ่มรายจ่ายของชาวบ้านยิ่งขึ้น การเป็นหนี้สินก็มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ประกอบกับมีพฤติกรรมกรรมกรบริโภคแบบทุนนิยมกันมากขึ้น รายได้ที่ได้จากการผลิตจึงไม่สมดุลกับรายรับ ความจำเป็นที่จะต้องหาเงินมาตอบสนองความต้องการของตนก็มีมากขึ้น

เริ่มจากปี พ.ศ.2513 ชาวบ้านเขาไระเริ่มออกไปทำงานนอกบ้านในระยะแรกการออกไปทำงานนอกบ้านเป็นไปในระยะว่างจากการผลิต โดยใช้เวลาว่างให้เป็งประโยชน์ไปหารายได้เสริมในเขตอำเภอเมือง หรือกรุงเทพฯ ต่อมาการอพยพไปทำงานทำชั่วคราวในเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีบางครอบครัวได้อพยพไปหาถิ่นอย่างถาวร หรือใช้ระยะเวลาอันยาวนานไปหาถิ่นเพราะมีรายได้มากกว่า การเพาะปลูกพืชไร่ การไปทำงานนอกบ้านส่งผลถึงระบบการผลิตในชุมชน เมื่อคนในวัยทำงานออกไปทำงานนอกบ้านหรือไปทำงานต่างจังหวัด พอถึงเวลาเพาะปลูกหรือเก็บผลผลิตก็จะขาดแรงงานในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะใช้วิธีจ้างคนในหมู่บ้านอื่นมาช่วย บางครั้งก็จะจ้างคนจากภาคอีสานเข้ามา เมื่อมีการเพาะปลูกมากขึ้นชาวบ้านเริ่มใช้เครื่องจักรกลในการไถดินและการตัดอ้อยแทนคน ลักษณะเช่นนี้

ทำให้คนในหมู่บ้านอพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านมากยิ่งขึ้น เพราะผู้ผลิตไม่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานคนเหมือนเดิมอีก

การที่คนในวันหยุดเสาร์หรือคนในวัยทำงานอพยพออกจากหมู่บ้านไปทำมาหากินทำให้มีผลกระทบต่อชุมชนหลายประการคือ ทำให้ครอบครัวต้องแยกกันอยู่ ทั้งการเคลื่อนย้ายลูกให้แก่ปู่ย่าตายาย บางบ้านลูกโตพอช่วยตนเองได้พ่อแม่ก็จะปล่อยให้ตามลำพังในบ้านเพียงแต่ฝากญาติให้ดูแลบ้าง ศาสนาเช่นนี้นับเป็นศาสนาที่ใหญ่หลวงสำหรับคนแคในชนบท ประการต่อมาคือกิจกรรมในการสร้างสรรค์และการพัฒนาชุมชนที่คนในชุมชนแยกตัวกันทำก็ต้องหยุดชะงักลง เพราะขาดแคลนกำลังคนหนุ่มสาวที่จะเข้ามาสืบสาน ต่อในปัจจุบันจึงอยู่ในสถานะที่ต่างคนต่างอยู่ขาดการร่วมมือช่วยเหลือกันเหมือนแต่ก่อน

วิถีชีวิตของชาวเขาไร่ซึ่งคนรุ่นก่อนได้สร้างกันขึ้นมาหลายได้พื้นฐานและโครงสร้างของสังคมที่เป็นของตนเอง มาบัดนี้สภาพของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพราะโครงสร้างของสังคมที่เป็นอยู่ในลักษณะเดิมไม่อาจรองรับสนองความต้องการของคนรุ่นใหม่ได้ ความสงบสันติสุข ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความร่วมมือร่วมใจกันที่มีมาในอดีตบัดนี้แทบจะหาได้ได้อีกแล้ว อย่างไรก็ตามแม้จะสูญเสียเอกลักษณ์ของสังคมเกษตรไปเป็นอันขาดแต่ชาวเขาไร่ก็พยายามที่จะรักษาสิ่งที่ดั้งเดิมของสังคมเกษตรที่เหลืออยู่เอาไว้ โดยพยายามสร้างความร่วมมือระหว่างชาวบ้านที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติและคนที่อพยพมาจากที่เดียวกัน ในหมู่บ้านจะมีลักษณะกลุ่มดังกล่าวประมาณ 9 - 10 กลุ่ม มีผู้นำที่เป็นคนเก่าแก่ของหมู่บ้าน เช่น กลุ่มของนางละออองเกิดลง กลุ่มนายป่า อยู่ตาล และกลุ่มลูกหลานของนายปิ่น เข็มตำอางค์ เป็นต้น แต่ละกลุ่มเหล่านี้จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพากันในด้านการเอาแรงในการเพาะปลูก หรือในด้านการบริโภคอุปโภค เช่น การใช้บ่อน้ำร่วมกันและการแบ่งปันข้าวของกันใช้ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตามแต่ชาวบ้านเขาไร่ก็พยายามที่จะปรับตัวทั้งในด้านครอบครัวและชุมชนเพื่อความสงบสุขของสังคม

การเรียนรู้และการปรับตัวด้านสุขภาพ

บ้านเขาไร่เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่ ถึงแม้ว่าจะมีถิ่นอพยพเข้ามาอยู่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2488 แต่กว่าจะเป็นหมู่บ้านที่สมบูรณ์ในปี พ.ศ.2512 ลักษณะของหมู่บ้านนี้จึงมีความแตกต่างจากหมู่บ้านอื่นคือ หมู่บ้านทั่วไปประชาชนที่อยู่อาศัยจะเป็นคนที่ง้อถิ่นที่อยู่สืบต่อกันมา มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แต่บ้านเขาไร่ประชาชนที่เข้ามาอยู่อาศัยเป็นคนที่มาจากภายใน

เป็นโรคฟันและโรคในช่องปาก นอกนั้นจะเป็นโรคปวดหัวตัวร้อนตามฤดูกาลเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าโดยภาพรวมชาวบ้านส่วนใหญ่มีสุขภาพดี

อย่างไรก็ตามมีบางครอบครัวที่แสดงให้เห็นว่าโรคเอดส์ได้เข้ามาเยี่ยมคนรายคนในหมู่บ้านแห่งนี้ นางเจริญ รักประเสริฐ ซึ่งเป็นคนอพยพเข้ามาในหมู่บ้านในระยะแรก ๆ ได้เล่าไว้ถึงว่าประมาณปี พ.ศ.2536 มีเด็กหนุ่มคนหนึ่งที่ออกจากหมู่บ้านไปอยู่กรุงเทพฯ นานมาแล้วได้เสียชีวิตและนำศพมาเผาที่หมู่บ้านทันทีโดยไม่ได้เก็บศพไว้นานเหมือนกับศพอื่น ๆ ชาวบ้านสงสัยว่าเด็กหนุ่มคนนี้จะเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์แต่ยังโชคดีที่เด็กหนุ่มคนนั้นยังไม่ได้แต่งงานจึงขาดขั้นตอนในการแพร่เชื้อของคนในหมู่บ้าน อีกรายหนึ่งเป็นชายที่มีครอบครัวแล้วแต่ได้ออกไปสืบถามแล้วรับแจ้งในตัวเมืองพิษณุโลกและไปมีเพศสัมพันธ์กับโสเภณีชั้นต่ำจนติดโรคเอดส์มาเสียชีวิตในปี พ.ศ.2538 ชาวบ้านเล่าว่าได้เห็นศพของชายคนนี้มีแผลพุพอง อาการเหมือนกับคนเป็นเอดส์ พอเสียชีวิตญาติพี่น้องก็รีบเผาทันทีเช่นกัน สำหรับรายนี้แม้จะมีครอบครัวในช่วงเสียชีวิตครุฑยังไม่ได้อยู่ด้วยเพราะต้องโทษในคุกข้อหาลักทรัพย์ จึงไม่ทราบว่าจะครอบครัวจะได้รับโรคติดต่อนี้ด้วยหรือไม่ ชาวบ้านเชื่อว่าคนในหมู่บ้านที่เป็นเอดส์จะมีเพียงสองรายตามที่ปรากฏให้เห็น ส่วนความเป็นจริงแล้วจะมีคนในหมู่บ้านติดเชื้อโรคชนิดนี้อีกมากน้อยเพียงใดยังไม่มีการทราบได้ เพราะคนที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านยังมีอีกมากมายและยังไม่ได้มีการพิสูจน์ด้วยการตรวจเลือด อย่างไรก็ตามชาวบ้านมัก มั่นใจดีว่าโรคเอดส์เป็นมหันตภัยที่ร้ายแรงและน่ากลัว เมื่อถูกหลาจะออกไปทำงานนอกบ้านก็จะมีคำสั่งสอนตักเตือนกันก่อนเสมอในหมู่บ้านเองก็มีป้ายประกาศเตือนไว้

ในเรื่องเกี่ยวกับยาเสพติด ชาวบ้านต่างทราบกันดีว่าตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 ที่ชาวบ้านเริ่มมีการปลูกอ้อยและจ้างแรงงานชาวอีสานมาช่วยทำไร่ คนอีสานเหล่านี้จะกินยาขยันหรือที่เรียกว่ายาบ้า ในระยะนั้นชาวบ้านยังไม่ได้คิดว่ายาขยันจะเป็นอันตรายเพราะหลายคนในหมู่บ้านต่างก็ใช้กินและไม่มีเหตุร้ายใด ๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่ายาขยันในขณะนั้นยังไม่มีพิษรุนแรงนัก ผู้ใหญ่ที่เสพรักมีความมุ่งหวังเพียงเพื่อให้มีความอดทนในการทำงานหนักได้มากขึ้น ส่วนเด็ก ๆ ยังไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับ

ในปี พ.ศ.2537 ยาบ้าได้ระบาดเข้ามาในหมู่บ้านเยาวชนในหมู่บ้านชาวบ้านเล่าว่า ลูกชายของชาวบ้านคนหนึ่งพ่อแม่ส่งไปเรียนชั้นมัธยมที่จังหวัด ในระหว่างเรียนกลางคืนได้ไปทำงานเป็นเด็กเสิร์ฟที่สถานบันเทิงแห่งหนึ่ง ปรากฏว่าเด็กคนนี้ได้เสพยาบ้าจนติด พ่อพ่อแม่ทราบก็พาตัวกลับไปรักษาที่บ้านจนหายและกำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายกับการศึกษานอกโรงเรียน เยาวชนรายนี้พ่อแม่ไม่ยอมให้เข้าไปอยู่ในจังหวัดอีกและคอยติดตามดูแลอยู่ใกล้ชิด

ต่อมาในหมู่บ้านเริ่มมียาบ้าระบาดเข้ามามากขึ้นทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่จะมีการเสพยาเสพติด โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนจะมีการเสพยาบ้ามากขึ้น แต่ชาวบ้านต่างก็ยืนยันว่ายาบ้าที่เยาวชนเสพกันนั้น จะมาจากชายนอกชุมชนทั้งหมด โดยเยาวชนเหล่านี้จะติดต่อบริษัทผู้ขายกับผู้ชายนอกหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามก็ติดยาจนที่เสพยาบ้ายังไม่ได้มีพฤติกรรมในด้านอาชญากรรมในหมู่บ้าน เพียงแต่ว่าเยาวชนเหล่านี้มัก จะจับกลุ่มกันขับขี้อเตอร์ไรด์ส่งเสียงรบกวนคนในหมู่บ้านในยามราตรีเท่านั้น

ในทัศนะของชาวบ้านซึ่งได้รับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เห็นว่า ยาบ้าเป็นสิ่งเสพติดที่เป็นอันตรายไม่มีใครอยากให้อีกหลานของตนองเสพแต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร การแก้ไขปัญหายังต่างคนต่าง ทำไม่มีใครวางแผนร่วมกัน จึงเป็นหน้าที่ของแต่ละครอบครัวที่จะดูแลและให้การอบรมสั่งสอนบุตร ของตน ชาวบ้านเชื่อว่าถ้าหากลูกอยู่ใกล้ตนเองและคอยดูแลเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอเขาก็จะสามารถป้องกัน การเสพติดได้ จึงมีผู้ปกครองหลายรายที่ย้ายลูกจากโรงเรียนในจังหวัดให้เข้ามาศึกษาในโรงเรียนมัธยม ประจำตำบลซึ่งอยู่ใกล้บ้าน หรือถ้าจำเป็นต้องส่งไปเรียนในระดับมัธยมปลายในจังหวัดก็จะให้เดินทางไปกลับ ไม่ให้พักในเมืองเหมือนแต่เดิม

การปรับตัวสู่วิถีชีวิตใหม่

การปรับตัวด้านการศึกษา

ก่อนปี พ.ศ.2519 ชาวบ้านเขาไร่ไ้มนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนหนังสือภาคค่ำ แต่เนื่องจากมีการบังคับให้คนไทยต้องเรียนศึกษาลดลงกับ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงสำเร็จการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังจากนั้นก็จะออกมาช่วยพ่อแม่ทำการเกษตรหรือไม่ก็ออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านในตอนว่างงาน ต่อมาในปี พ.ศ.2519 โรงเรียนในหมู่บ้านคือโรงเรียนบ้านดงวิทยาได้ขยายชั้นเรียนไปจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชาวบ้านที่อยู่ไกลจึงต้องเข้าเรียนตามเกณฑ์บังคับจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อย่างไรก็ตามแม้ชาวบ้านจะเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งที่มีค่ามากแต่ชาวบ้านก็เห็นว่าการทำงานภาคินเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงนิยมส่งบุตรหลานให้เรียนเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เท่านั้น

ต่อมาการออกไปทำงานในเมืองจำเป็นต้องอาศัยวุฒิทางการศึกษาที่สูงขึ้น ถ้าหากจบเพียงชั้นประถมศึกษาจนเวลาทำงานก็ต้องทำงานที่ใช้แรงงานและรายได้ต่ำ แต่ชั้นเรียนสูงขึ้นก็จะมีโอกาสได้งานที่ดีมีรายได้สูง ชาวบ้านจึงเริ่มหันมาสนใจส่งบุตรหลานเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษากันมากขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีโรงงานทำสายไฟที่ชื่อบริษัท ไทยแอร์โรได้เข้ามาตั้งโรงงานที่ตำบลหัวรอ อ.เมือง จ.พิษณุโลก ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านเขาไร่ไ้มมากนัก โรงงานเหล่านี้รับคนงานเข้าทำงานจำนวนมากแต่มีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ทำงานว่าต้องสำเร็จการศึกษาอย่างต่ำชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทำให้ชาวบ้านเกิดแรงจูงใจที่จะส่งบุตรหลานให้เรียนสูงขึ้น

การต้องการให้บุตรหลานมีการศึกษาที่สูงขึ้นแต่ขาดโรงเรียนที่จะให้การศึกษาในระดับสูงภายในหมู่บ้านจึงจำเป็นต้องส่งลูกหลานออกไปเรียนนอกหมู่บ้าน ถ้าหากพ่อแม่ไม่มีเงินทองมากนักก็จะส่งลูกไปเรียนยังโรงเรียนมัธยมประจำตำบลบ้านป่า ในลักษณะเข้าไปเยนกลับ ส่วนครอบครัวใดที่พอมีฐานะดีก็จะส่งลูกไปเรียนที่โรงเรียนในตัวจังหวัดโดยเข้าบ้านอยู่ตามลำพัง บางคนที่ทำงานคลงกินในลักษณะของพนักงานบริการตามร้านอาหารต่าง ๆ เพื่อเป็นการหารายได้มาใช้ในการเรียนและเป็น การช่วยเหลือพ่อแม่อีกทางหนึ่งด้วย

การส่งบุตรหลานออกไปเรียนนอกหมู่บ้านในระดับที่สูงขึ้นรวมทั้งการที่คนในหมู่บ้านไปทำงานนอกหมู่บ้าน ทำให้คนที่อยู่ในวัยทำงานในหมู่บ้านมีจำนวนน้อยลง แม้จะมีชื่ออยู่ในตำมะโนกรัวแต่ควมเป็นจริงบางคนไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านตามตำมะโนกรัว อย่างไรก็ตามชาวบ้านเขาไร่ไ้มมีเป้าหมายที่

จะส่งบุตรหลานของตนไปศึกษานอกหมู่บ้านโดยไม่จำเป็น ตัวอย่างเช่น ในปีการศึกษา 2539 มีเด็กทั้งหมดในหมู่บ้านจำนวน 71 คนที่เรียนในโรงเรียนในหมู่บ้านโดยแยกเป็นก่อนประถมศึกษา 13 คน และระดับประถมศึกษา 58 คน ชาวบ้านถือว่าการเรียนในหมู่บ้านก็ดีอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องค่าเดินทางและที่อยู่อาศัย ที่ส่งไปเรียนมัธยมตำบลและในเมืองเพราะความจำเป็นเนื่องจากระดับมัธยมศึกษาไม่ได้เปิดสอนในหมู่บ้าน จำนวนนักเรียนมัธยมที่ออกไปศึกษานอกหมู่บ้านมีจำนวน 37 คน แบ่งออกเป็นมัธยมต้น 27 คน มัธยมปลาย 10 คน โดยพ่อแม่จะให้ลูกหลานไปเรียนแบบเข้าไปเยนกลับเพื่อว่าจะสามารถดูแลพฤติกรรมของลูกหลานได้ การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ามีเหตุการณ์ที่ลูกหลานในหมู่บ้านที่ไปเรียนในเมืองและเข้าไปเช่าที่พักในเมืองเกิดติดยาเสพติดขึ้น ชาวบ้านจึงต้องแก้ไขโดยให้ไปเรียนแบบเข้าไปเยนกลับ

การที่ชาวบ้านเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น และมีแนวโน้มว่าจะส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษามากขึ้น แต่จากข้อมูลการศึกษาจะพบว่าตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาสูงสุดของชาวบ้านก็คือระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าเท่านั้น ส่วนผู้ที่ไม่ได้ศึกษาแล้วเรียนก็พยายามที่จะส่งไปเรียนหลักสูตรระยะสั้นทางอาชีพ การที่ชาวบ้านส่งลูกหลานไปเรียนในระดับสูงขึ้นกว่าเดิมทำให้ลดปัญหาการว่างงาน และลดการมีผู้มั่งงั่งเสพติดของเยาวชน นอกจากนั้นยังเป็นการเตรียมประชาชนให้มีความพร้อมในด้านอาชีพและการแก้ปัญหาสังคมต่อไป

การปรับตัวด้านอาชีพและการเป็นหนี้สิน

วิถีชีวิตของชาวเขมรตั้งแต่เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานจนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลา 52 ปีได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา นางละอง เกิดลง เล่าให้ฟังว่าในระยะแรกคนกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่จะเข้ามาทำไร่อ้าวและงา ส่วนการทำนาก็ทำเพียงพอแก่ครอบครัวเท่านั้น ต่อมาในปี พ.ศ.2494 มีคนอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านกันมากขึ้นการปลูกอ้าวเริ่มได้ผลน้อยลงเพราะดินจืดและไม่คุ้มทุน ชาวบ้านจึงหันมาปลูกข้าวโพดเพราะขณะนั้นราคาค้าวโพดดีเป็นที่ต้องการของตลาดและลงทุนไม่มากนัก ปี พ.ศ.2504 คือฉิบปีต่อมาการปลูกข้าวโพดได้ผลน้อยลงเนื่องจากดินจืดและราคาซื้อขายต่ำไม่จูงใจให้ชาวบ้านเพาะปลูก ประกอบกับขณะนั้นความต้องการมันสำปะหลังมีมากขึ้น ทำให้ราคามันสำปะหลังสูงและมีผู้มาซื้อจึงที่ ชาวบ้านจึงพากันปลูกมันสำปะหลังแทนข้าวโพด ในระยะแรกการทำมันสำปะหลังได้ผลดีพอสมควรแต่พอทำติดต่อกันหลายปีติดต่อกันหัวมันก็เริ่มเล็กลงเพราะมันสำปะหลังเป็นพืชที่ทำลายคุณภาพดินมากที่สุด เมื่อดินขาดแร่ธาตุและปุ๋ยหัวมันสำปะหลังเล็กลง

การซื้อขายจึงไม่ได้ราคาตามที่ตลาดหวัง นอกจากนั้นการปลูกมันสำปะหลังในระยะหลังจะต้องใส่ปุ๋ย มากขึ้นซึ่งติดกับแต่ละครั้งที่ไถต้องใส่ปุ๋ย ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนการเพาะปลูกไปเป็นพืชชนิดอื่น

ปี พ.ศ.2526 ชาวบ้านได้หันมาปลูกอ้อยแทนมันสำปะหลังโดยมีผู้นำคนสำคัญคือ จ่าวัช ประเสริฐวงศ์ ซึ่งเป็นหลานชายของนายปิ่น และมีประสบการณ์ในเรื่องปลูกอ้อยมาจาก จังหวัดชลบุรี ชาวบ้านเห็นว่าการปลูกอ้อยเป็นหนทางที่ดีกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น ทั้งนี้เพราะไม่มีความยุ่งยากในการหาพันธุ์มาปลูกและการขายผลผลิตให้แก่โรงงานที่สำคัญก็คือชาวบ้านได้เก็บตัวอย่าง ของความสมบูรณ์ของนางละออง เกิดลง ซึ่งเริ่มปลูกเป็นถาดแรก การปลูกอ้อยในระยะแรก จ่าวัช เป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญโดยไปนำหน่ออ้อยจากโรงงานทำน้ำตาลเอกลักษณะจังหวัดอุดรดิตถ์มาปลูกและ เป็นตัวกลางระหว่างโรงงานกับผู้ปลูกอ้อย จ่าวัชจะทำหน้าที่จัดสรรโควตาการเพาะปลูกให้แก่ชาวบ้าน ตามความต้องการผลผลิตของโรงงาน ดังนั้นจ่าวัชจึงมีรายได้จากการตอบแทนของโรงงานอีกส่วน หนึ่งด้วย

ปี พ.ศ.2530 จ่าวัช ประเสริฐวงศ์ ถูกยิงเสียชีวิต เมื่อกันว่ามีสาเหตุมาจากความขัดแย้งในที่ดินสาธารณะกับคนในพื้นที่ ดรรยาจึงทำหน้าที่แทน ในปี พ.ศ.2531 ชาวบ้านทั้งหลาย เริ่มเรียนรู้ว่าการรับโควตาผ่านคนกลางทำให้มีปัญหาและเสียผลประโยชน์จึงไปติดต่อกับโรงงานโดยไม่ ต้องผ่านคนกลางอีก ชาวบ้านบางรายนอกจากจะปลูกอ้อยแล้วยังปลูกมันสำปะหลังและปลูกข้าวไร่ไว้ กินอีกด้วย

ชาวบ้านเขาไร่แม่จะพยายามเขยื้อนหน้าพื้นที่ในการเพาะปลูกพืชไร่มากเพียงใดก็ตามแต่รายได้ ที่ได้รับจากผลผลิตที่เป็นรายได้สุทธิมีเล็กน้อย เพราะยังต้องการผลผลิตมากเท่าใดก็ยิ่งต้องลงทุน มากเท่านั้น ทุนที่ลงส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ย ยานเคมี และเครื่องจักรกลที่ใช้แทนแรง งานคนและสัตว์ นางละออง เกิดลง เล่าให้ฟังว่า “แต่เดิมเมื่ออพยพเข้ามาอยู่บ้านเขาไร่กันใหม่ ๆ ชาวบ้านจะทำไร่อ้อยและข้าวไร่ การทำมาหากินก็พอกินพอใช้แม้จะไม่ร่ำรวยทุกคนก็มีความสุข มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน จนกระทั่งปี พ.ศ.2526 ชาวบ้านเริ่มปลูกอ้อยการเป็นหนี้สินก็เริ่มเกิดขึ้น”

นายสุทิน อ่อนใจ ซึ่งเป็นผู้ปลูกอ้อยคนหนึ่งได้เล่าถึงค่าใช้จ่ายที่เป็นทุนในการปลูกอ้อย จำนวน 30 ไร่ว่าจะต้องลงทุนดังต่อไปนี้

1. ค่าจ้างรถไถดินที่จะปลูกเสียค่าไถไร่ละ 700 บาท ค่าไถ 30 ไร่คิดเป็นเงิน 21,000 บาท
2. ค่าพันธุ์อ้อยที่จะใช้ในการเพาะปลูกจำนวน 30 ไร่คิดเป็นเงินประมาณ 1,600 บาท
3. ค่าจ้างคนปลูกอ้อยไร่ละ 150 บาท ปลูก 30 ไร่เป็นเงิน 4,500 บาท

4. กำไ้น้อยไร่ละ 340 บาท ใต้น้อย 30 ไร่เป็นเงิน 10,200 บาท
5. กำจ่ายถนอมกรองอ้อยไร่ละ 120 บาท 30 ไร่เป็นเงิน 3,600 บาท
6. กำตัดอ้อยไร่ละ 1,100 บาท เกียค่าตัด 30 ไร่จะเกียค่าจ้างตัด 33,000 บาท
7. กำจ้างขนอ้อยขึ้นรถไร่ละ 500 บาท ปลูก 30 ไร่จะเกียเงิน 15,000 บาท

จากค่าใช้จ่ายดังกล่าวการปลูกอ้อยจำนวน 30 ไร่ถ้าหากไม่มีแรงงานของตนเองจะต้องเกียค่าใช้จ่ายถึง 88,900 บาท ทั้งนี้ยังไม่ได้รวมถึงค่าใช้จ่ายอื่นๆ ส่วนรายได้จากผลผลิตอ้อยจะได้ไร่ละ 8 ตัน 30 ไร่ จะได้อ้อย 240 ตันขายได้ตันละ 500 บาท เป็นเงิน 120,000 บาท เมื่อหักลบกลบหนี้แล้วการปลูกอ้อย 30 ไร่จะเหลือเงินเพียง 31,100 บาท ถ้าหากปีใดผลผลิตไม่ดีก็จะไม่เหลือเงินไว้ใช้จ่ายหรือใช้หนี้ เพราะการปลูกอ้อยส่วนใหญ่จะต้องไปขอผู้โรงงานมาลงทุนในการปลูก นอกจากจะเป็นหนี้โรงงานน้ำตาลแล้ว ชาวบ้านเขาไร่ยังมีหนี้ที่เกิดจากการกู้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรและธนาคารพาณิชย์ในจังหวัดพิษณุโลก หนี้ที่เกิดขึ้นนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากรวมไปลงทุนในการผลิต แต่บางส่วนก็ถูกนำไปใช้ในสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับการผลิต เช่น ซื้อรถมอเตอร์ไซด์ รถปิกอัพ โทรทัศน์ ตู้เย็น และเครื่องซักผ้า เป็นต้น

การปรับตัวของชาวบ้านเขาไร่ต่อภาวะการเป็นหนี้จะใช้วิธีการดังนี้คือ

1. การพึ่งพาแหล่งทุนจากภายนอกเพื่อนำมาใช้ในการเพาะปลูก เป็นลักษณะการกู้มาใช้ก่อนล่วงหน้าเมื่อได้ผลผลิตออกมาก็จะนำไปหักลบกลบหนี้แล้วเหลือเท่าไรก็เป็นของตนปลูก พอจะปลูกใหม่ก็ต้องไปกู้ยืมอีก
2. ใช้วิธีการเพาะปลูกพืชหลาย ๆ อย่างเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ จากการสำรวจพบว่าทั้ง 115 ครอบครัวต่างก็ปลูกพืชมากกว่าหนึ่งอย่าง เช่น มีการปลูกข้าวถึง 24 ครัวเรือน ปลูกมันสำปะหลัง 65 ครัวเรือน และปลูกอ้อย 60 ครัวเรือน บางครอบครัวปลูกพืชทั้ง 3 ชนิดแต่บางครอบครัวก็ปลูกเพียง 2 ชนิด
3. การเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้หรือเป็นรายได้เสริม เช่น เลี้ยงวัว 10 ครัวเรือนมีรายได้จากการขายวัวครอบครัวละ 10,000 บาทต่อปี เลี้ยงหมู 10 ครัวเรือนมีรายได้ครอบครัวละ 9,000 บาทต่อปี และเลี้ยงเป็ดไก่ 80 ครัวเรือนมีรายได้ครัวเรือนละ 500 บาทต่อปี
4. ส่งคนในครอบครัวออกไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและการให้แรงงาน จากข้อมูล กษข. 2 ค. ประจำปี 2539 ระบุว่ามีคนในหมู่บ้านออกไปทำงานนอกหมู่บ้านถึง 30 ครัวเรือน งานที่ออกไปทำคือ งานช่างไม้ ช่างปูน กรรมกรก่อสร้าง ส่วนใหญ่จะไปทำงานที่กรุงเทพฯ ผู้ที่ออก

ไปทำงานจะเป็นผู้หญิง 23 คน อายุระหว่าง 18 ปีถึง 50 ปี เป็นผู้ชาย 25 คน อายุระหว่าง 18 ปีถึง 55 ปี ในระยะแรกการออกไปทำงานนอกบ้านเป็นเพียงไปในช่วงที่ว่างจากการเพาะปลูกเพื่อหารายได้มาเสริมให้แก่ครอบครัว ในปัจจุบันการออกไปทำงานนอกบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป บางคนออกไปอย่างถาวรหรือระยะยาว

5. การขายที่ดินบางส่วนเพื่อใช้หนี้แต่ยังเช่าที่ดินซึ่งเคยเป็นของตนทำการเพาะปลูกอยู่ มีบางคนที่ยังขายที่ดินทั้งหมดเพื่อชดใช้หนี้แล้วตนเองก็อพยพออกไปจากหมู่บ้าน

ในส่วนของผู้ที่อยู่ในชุมชนแฉะจะใช้วิธีปรับตัวต่อการเป็นหนี้ด้วยรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วแต่ก็ยังเป็นหนี้สินกันอยู่ การปรับตัวของชาวบ้านบางกลุ่มได้เริ่มนำเอาวิธีการดั้งเดิมของชุมชนมาประยุกต์ใช้ใหม่คือ การเอาแรงกันระหว่างญาติพี่น้องและพวกพ้องที่อยู่บริเวณเดียวกัน แม้ว่าทุกกลุ่มจะไม่ทำเหมือนกันแต่กลุ่มที่ทำก็สามารถลดค่าใช้จ่ายและเหลือเงินไว้ใช้หนี้มากขึ้น

การปรับตัวด้านการเมืองการปกครอง

บ้านเขาไร่เกิดจากครอบครัวของนายปิ่น เอี่ยมผ่องงค์ และลูกหลาน เพียงครอบครัวเดียวที่เข้ามาจับจองที่ทำกินในปี พ.ศ.2488 หลังจากนั้นก็มีคนอพยพเข้ามาอย่างสม่ำเสมอ ส่วนใหญ่ของคนที่ย้ายเข้ามาจะเป็นลูกหลานและพวกพ้องของนายปิ่น เอี่ยมผ่องงค์ เหตุที่หมู่บ้านนี้เรียกว่าเขาไร่เพราะกลุ่มคนที่อพยพมาครั้งแรกเข้ามาทำไร่แล้วไร่ร้างและข้าวไร่ บริเวณที่ทำพืชไร่ดังกล่าวนี้อยู่ใกล้กับภูเขา ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่าบ้านเขาไร่ จนในปัจจุบันบ้านเขาไร่มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 115 ครัวเรือน โดยตั้งบ้านเรียงรายไปตามถนนซึ่งมีอยู่ 2 สายคือ สายลาดยางและถนนลูกรัง บริเวณที่ทำกินจะอยู่รวมกับที่อยู่อาศัย ซึ่งบางส่วนของหมู่บ้านหลังบ้านข้างหรือจะอยู่ด้านนอกที่จะออกไปสู่ถนนใหญ่ แต่เดิมที่ดินในแถบนี้ราคาไม่สูงนัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2533 ซึ่งพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี สมัยที่ราคาที่ดินสูงขึ้นมากจึงมีพ่อค้าและข้าราชการเข้ามาซื้อที่ดินไว้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและปลูกผลไม้ เช่น มะม่วงและส้มโอ เป็นต้น ชาวบ้านที่ขายที่ดินบางคนจะขายเพียงส่วนหนึ่งเพื่อนำเงินไปใช้หนี้แต่บางคนก็ขายจนหมดแล้วตนเองอพยพออกไปจากหมู่บ้าน ปัจจุบันหมู่บ้านเขาไร่มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน ประกอบกับเส้นทางคมนาคมดีขึ้นกว่าเดิมจึงมีผู้เข้ามาอาศัยเพิ่มขึ้นอีกหลายครอบครัว

การปรับตัวทางการปกครอง

บ้านเขาไร่เริ่มเป็นชุมชนมาไม่ไย่กว่า 50 ปีในระยะแรกชาวบ้านยังปกครองตนเอง

โดยส่วนราชการยังไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้นำโดยธรรมชาติของชุมชน คือ นายปิ่น เอี่ยมคำอางค์ ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกที่วัดเข้านาอาภัยเป็นคนแรก การที่นายปิ่น เอี่ยมคำอางค์ ได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้านก็เพราะว่า เป็นคนดีมีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีมนุษยสัมพันธ์ และเป็นคนที่มีความริเริ่มสร้างสรรค์ เมื่อมีคอนอพยพมาอยู่มาด ๆ นายปิ่น เอี่ยมคำอางค์ เห็นว่าการจัดระเบียบทางสังคมเป็นสิ่งจำเป็น จึงเริ่มจากการเป็นแกนนำของคณะในหมู่บ้านชักชวนชาวบ้านมาปรึกษาหารือกันเพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางทางจิตใจ โดยได้บริจาคที่ดินของตนเองเพื่อสร้างวัด และใช้บ้านของตนเองเป็นศาลาของหมู่บ้านในการประชุมปรึกษาหารือกัน นับได้ว่า นายปิ่น เอี่ยมคำอางค์ เป็นผู้นำโดยธรรมชาติที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถืออย่างแท้จริง

ปี พ.ศ.2512 ทางราชการได้จัดตั้งบ้านเขาไร่ให้เป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 9 ตำบลบ้านป่า อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก และมีผู้ใหญ่บ้านติดต่อกันมาดังต่อไปนี้

นายประจวบ เกิดอง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก นายประจวบ เกิดอง มีฐานะเป็นหลานเขยของนายปิ่น เพราะแต่งงานกับนางสาวละออง รักประเสริฐ ซึ่งเป็นลูกสาวของน้องสาวนายปิ่น นายประจวบ เกิดอง เป็นคนที่มีบุคลิกภาพนุ่มนวล ใจกว้างขวาง และมีลักษณะเป็นผู้นำ ประกอบกับเป็นหลานเขยของนายปิ่น เอี่ยมคำอางค์ เป็นคนบ้านวังปลาทุ อำเภอสางแก้ว จังหวัดพิจิตร เข้ามาเป็นลูกจ้างขับรถให้นายปิ่น ต่อมาจึงได้รับการยอมรับจากชาวบ้านและเป็นที่รักของชาวบ้านโดยทั่วไป นายประจวบเป็นผู้ใหญ่บ้านโดยไม่มีใครสมัครแข่งขัน ผลงานที่นายประจวบ เกิดอง ได้สร้างไว้คือ การพัฒนาสำนักสงฆ์ที่นายปิ่น เอี่ยมคำอางค์ ได้ริเริ่มและตั้งเอาไว้ให้เป็นวัดโดยสมบูรณ์ นอกจากนั้นยังได้ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาชั่วคราวขึ้นกลางหมู่บ้านในปี พ.ศ.2515 แต่ก่อตั้งได้เพียงปีเดียวอาคารชั่วคราวก็ถูกลมพัดพังไม่สามารถเรียนได้ โรงเรียนต้องย้ายไปอยู่ที่วัดเขาไร่เอี่ยมโสดเป็นการชั่วคราว จนกระทั่งในปี พ.ศ.2516 นายประจวบ เกิดองได้วิ่งเต้นของบประมาณเพื่อสร้างโรงเรียนเป็นการถาวรและสร้างในบริเวณซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัด ในระยะแรกโรงเรียนเปิดสอนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จนถึงปี พ.ศ.2519 จึงได้ขยายชั้นเรียนจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมีครูครบทุกห้องเรียน นายประจวบ เกิดอง เป็นผู้ใหญ่บ้านได้ 15 ปี จนถึงปี พ.ศ.2527 ได้ลาออกจากตำแหน่งเพื่อไปทำงานที่สิงคโปร์

นายนิยม กงมัน เป็นคนมาจากอำเภอสางแก้วได้รับเลือกจากชาวบ้านให้เป็นผู้ใหญ่บ้านแทนนายประจวบ เกิดอง นายนิยม กงมัน เป็นคนกว้างขวางรู้จักคนมากทั้งราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นคนอัธยาศัยดี ชอบช่วยเหลือคนอื่นและยังเคยเป็นแม่กตัญญูวัดมาก่อน จะเห็นได้ว่าการเลือกผู้ใหญ่บ้านครั้งนี้ชาวบ้านเลือกคุณสมบัติของผู้จะเป็นมากกว่าสายสัมพันธ์ของผู้มีพระคุณหรือ

ผู้อุปถัมภ์ นายเนียม คงมัน เป็นผู้ใหญ่บ้านได้เพียง 2 ปีก็ตั้งแต่ปี พ.ศ.2527 - 2529 ยังไม่ได้สร้างผลงานในเชิงพัฒนาภาคักก็ถูกฆ่าตาย ชาวบ้านเล่าว่าสาเหตุที่ถูกฆ่าตายเพราะขัดผลประโยชน์กับเจ้าวัช ประเสริฐวงศ์ หลานเขยของนายปิ่น เอี่ยมถ่าอองค์ แต่ในที่พูดเจ้าวัชก็ถูกฆ่าตายเช่นเดียวกัน

นายประจวบ เกิดลง ไปทำงานที่สิงคโปร์ได้ 2 ปีก็กลับบ้าน พอดีนายเนียม คงมัน ถูกยิงตาย ชาวบ้านจึงเลือกนายประจวบ เกิดลง เป็นผู้ใหญ่บ้านโดยไม่มีคู่แข่ง แต่ก็อยู่ในตำแหน่งได้เพียง 2 ปีคือ ปีพ.ศ.2531 ก็เสียชีวิตเพราะเป็นโรคหัวใจล้มเหลว นายประจวบ เกิดลง ได้พยายามพัฒนาหมู่บ้านเช่น การติดต่อราชการให้สร้างถนนเข้าหมู่บ้านแต่ก็เสียชีวิตเสียก่อน

นายป้า อยู่ตาล ได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านแทนนายประจวบ อยู่ตาล ตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 จนถึงปัจจุบัน นายป้า อยู่ตาล เป็นคนบ้านน้ำคอบ อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดพิษณุโลก มาได้ครรหาที่บ้านไร่ นายป้าเป็นคนที่มีจิตใจกว้างขวาง มีความสามารถดีและมีคู่แข่งชื่อนายจันทร์ เทียมสอน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน การบริหารจึงไม่ค่อยมีปัญหาอะไร อย่างไรก็ตามแม้ผู้ใหญ่ป้า อยู่ตาล ก็มีความขัดแย้งกับกรรมการวัดในเรื่องเกี่ยวกับความไม่ถูกต้องของบัญชีวัด จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจต่อกัน ซึ่งความจริงแล้วการที่บัญชีของวัดมีความคลาดเคลื่อนเกิดจากการขาดความชำนาญในการทำบัญชีของกรรมการวัด นอกจากนี้ระบบการใช้เงินก็มีการใช้ยัดกันไปมาจึงทำให้บัญชีล้นสวนด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าผู้ใหญ่ป้า อยู่ตาล จะไม่เข้าไปทำบุญในวัดแต่ก็ไม่ได้ขัดขวางกิจกรรมของวัด ชาวบ้านทั่วไปก็ยังให้การสนับสนุนวัดอยู่โดยมีพระอาจารย์ฉินทร เป็นผู้ประสานสร้างความเข้าใจจนชาวบ้านมีความเชื่อถือศรัทธายิ่งขึ้น

บ้านเขาไร่ตั้งแต่ได้รับการยกเป็นหมู่ที่ 9 ตำบลบ้านป้า อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดพิษณุโลก มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน 4 ครั้ง แต่มีผู้ใหญ่บ้าน 3 คน คือ นายประจวบ เกิดลง เป็นผู้ใหญ่บ้าน 2 สมัย นายเนียม คงมัน เป็นผู้ใหญ่บ้าน 1 สมัย และนายป้า อยู่ตาล เป็นมาจนถึงปัจจุบัน นายประจวบ เกิดลง เป็นผู้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะมีบุคลิกภาพดี มีความสามารถแล้วยังเป็นหลานเขยของนายปิ่น เอี่ยมถ่าอองค์ ผู้ก่อตั้งบ้านเขาไร่เป็นคนแรก การบริหารงานของนายประจวบ เกิดลง จึงเป็นไปได้ด้วยความราบรื่นโดยตลอด ส่วนผู้ใหญ่บ้านคนอื่นมักจะมีปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง จะเห็นได้ว่าในด้านการปกครองชาวบ้านได้มีการปรับตัวในการเลือกผู้นำของตนเอง เริ่มแรกก็เลือกคนที่เข้ามาบุกเบิกถิ่นฐานและครอบครองที่ดินไว้มาก เมื่อมีการเลือกตั้งเป็นทางการก็เลือกบุตรหลานของบุคคลนั้น เมื่อหมดยุคบุตรหลานของผู้บุกเบิกจึงเกิดคนที่คิดว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถเช่น มีความรู้ มีพรรคพวก และมีลักษณะเป็นตัวแทนของตนได้

การปรับตัวทางด้านการเมือง

ชุมชนบ้านเขาไร่เป็นชุมชนใหม่ที่มีอายุของชุมชนไม่มากนัก ภาวะแวดล้อมของถนนในชุมชนกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ไม่ค่อยมีปัญหาหนัก ทางด้านการเมืองชาวบ้านสัมผัสกับการเลือกตั้งอย่างจริงจังก็คือการเลือกผู้ใหญ่บ้าน และการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเลือกผู้ใหญ่บ้านที่ผ่านมาก็มีการต่อสู้กันน้อยมาก บางครั้งก็มีผู้สมัครเพียงคนเดียว ส่วนการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้นจะมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ในระยะแรกของการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้สมัครมักจะใช้วิธีทู่เงินเพื่อให้พัฒนาหมู่บ้าน ต่อมาผู้สมัครก็จะใช้วิธีซื้อเสียงของชาวบ้านที่มีสิทธิ์เลือกตั้ง โดยประมาณการว่าถ้ามีคนมีสิทธิ์เลือกตั้ง 1,000 คน ซื้อ 1,000 เสียงคะแนนที่ได้จะไม่ต่ำกว่า 500 เสียง การซื้อเสียงจึงเป็นไปในลักษณะของการอุปถัมภ์ ทำให้ผู้สมัครต้องทู่เงินจำนวนมาก เพื่อจ่ายเป็นรายหัวให้แก่ผู้เลือกตั้งซึ่งการจ่ายเงินจะไม่แน่นอน เช่น ผู้สมัครจ่ายให้หัวคะแนน 200 บาท หัวคะแนนอาจจะนำไปจ่ายให้ชาวบ้าน 50 บาทถึง 100 บาท การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2539 เป็นการเลือกตั้งที่ระทึกกันขึ้นเนื่องจากมีการยุบสภา ผู้สมัครรับเลือกตั้งมีเวลาหาเสียงน้อยมาก แต่มีการต่อสู้กันระหว่างผู้สมัครอย่างรุนแรง บ้านเขาไร่อยู่ในเขตเลือกตั้งเขต 1 มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 3 คน และจะมีผู้สมัครที่ได้รับเลือกตั้งออกมา 2 คนคือ นายยิ่งพันธ์ มนสิการ และนายสุชน ชามพูนท ส่วนคนอื่นก็จะสลับกันเข้ามา ครั้งนี้มีผู้สมัครหน้าใหม่แต่ไม่ถึงใช้วิธีแจกอย่างไ้อันทำให้การซื้อเสียงขายเสียงมีมากกว่าเดิม การซื้อเสียงได้เปลี่ยนแปลงไปจากการให้เป็นกองกลางของชุมชนมาให้เจ้าของเสียงที่ไปลงคะแนนโดยตรงโดยผ่านหัวคะแนนในหมู่บ้าน ชาวบ้านเขาไร่บอกว่าการแจกเงินกันทุกเบอร์ มีทั้งที่แจกเพื่อซื้อเบอร์เดียวและซื้อพ่วงกัน 3 เบอร์โดยที่ผู้สมัครทั้ง 3 เบอร์นั้นอยู่คนละพรรคกัน การแจกเงินก็จะเป็นลักษณะเหมา เช่น เลือก 3 เบอร์ให้ 500 บาท เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า ชาวบ้านรับเงินจากทุกเบอร์ส่วนจะเลือกใครค่อยพิจารณาทีหลังข้อที่ชาวบ้านพิจารณาคือ คนนั้นช่วยเหลืออะไรชาวบ้านบ้าง หมายรวมถึงเงินบ้างหรือไม่ และมีพฤติกรรมส่วนตัวเป็นอย่างไร นอกจากนั้นข่าวสารที่เกี่ยวกับพรรคก็จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกผู้แทนของชาวบ้านด้วย กรณีเช่น ผู้สมัครของพรรคความหวังใหม่ถูกโจมตีว่าหัวหน้าพรรคสมัยเป็นผู้บัญชาการทหารบกพาทหารไปตายในยุทธการร่วมเกล้าที่ไทยสู้รบกับลาว ทั้งที่ชาวบ้านรักผู้สมัครคนนั้นมาก สมัยที่แล้วก็ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วยคะแนนอย่างท่วมท้น แต่อยู่พรรคการเมืองอีกพรรคหนึ่งพอมาอยู่พรรคความหวังใหม่ก็สอบตก อย่างไรก็ตามชาวบ้านเขาไร่ยังคงนิยมเลือกผู้สมัครที่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาก่อน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคคลเหล่านี้เคย

ให้การช่วยเหลือและมีความคุ้นเคยกันมา ประกอบกับมีการจัดตั้งห้วคณะมนตรีที่มั่นคงในหมู่บ้านทำให้ระบบอุปถัมภ์เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก

ชาวบ้านได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่า เวลาเลือกเข้าไปอยู่ในสภาแล้วบางคนได้เป็นรัฐมนตรีก็ไม่ได้ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ดีขึ้น เพราะฉะนั้นผู้สมัครคนใดนำเงินมาแจกก็จะรับไว้ทั้งหมดโดยไม่สนใจว่าเงินที่นำมาแจกนั้นมาจากที่ใดจะไปโกงกินหรือไม่ก็ตาม การที่ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแจกเงินกันทุกคนจึงไม่มีปัญหาที่จะเลือกเฉพาะคนให้เงิน แต่จะพิจารณาจากปัจจัยอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วเป็นตัวประกอบ ในความรู้สึกรู้สึกของชาวบ้านเห็นว่าพรรคประชาธิปัตย์เป็นพรรคที่ดี แต่เวลาเลือกปรากฏว่าชาวบ้านจะพิจารณาตัวบุคคลมากกว่าพรรคดังจะเห็นได้จากกรณีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ผ่านมาปรากฏว่า ในเขตที่ 1 ได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากการเมือง 3 พรรคคือ พรรคประชากรไทย พรรคชาติพัฒนาและพรรคประชาธิปัตย์ แสดงให้เห็นว่าในการตัดสินใจเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ผ่านมา ปัจจัยที่ใช้ในการตัดสินใจของชาวบ้านเรียงตามลำดับคือ เงิน ตัวผู้สมัครและพรรคที่สังกัด ซึ่งแตกต่างจากประชาชนในเมืองที่จะเลือกพรรคและตัวผู้สมัครในน้ำหนักที่ใกล้เคียงกัน เงินเป็นเพียงตัวประกอบเท่านั้น บางคนปัจจัยเรื่องเงินไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจด้วยซ้ำไป

ปี พ.ศ.2539 สภาตำบลบ้านป่าได้เปลี่ยนรูปแบบการบริหารเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งจะต้องมีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล บ้านเขาไร่ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 2 คน ปรากฏว่ามีผู้สมัครเข้ารับการแข่งขันหลายคน มีการหาเสียงแข่งขันกันด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดเลี้ยง การเกาะประตูบ้าน แต่ไม่มีการแจกเงินของกำนัลเหมือนกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่า คนที่ได้รับเลือกเลือกตั้งคนหนึ่งเป็นคนที่พอมีฐานะเป็นผู้มีอิทธิพลที่จะช่วยเหลือชาวบ้าน ส่วนอีกคนหนึ่งเป็นคนที่ไม่มีอิทธิพลใด ๆ ขอช่วยเหลือกันรวมทั้งที่ฐานะไม่สู้ดีนัก แต่อาศัยที่เป็นลูกหลานของหมู่บ้านนี้มาก่อน ชาวบ้านบอกว่าเหตุที่เลือกคนหลังก็เพราะเป็นลูกหลานของหมู่บ้าน เป็นคนนิสัยดีจะเรียกใช้เมื่อไรก็ได้ที่สำคัญก็คือ ถ้าหากทำอะไรไม่ถูกต้องก็ว่ากล่าวตักเตือนได้

การเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลชาวบ้านให้ความสนใจไปเลือกตั้งกันมากทั้งนี้เพราะเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านโดยตรง นอกจากนั้นคนที่สมัครก็เป็นคนในหมู่บ้านที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ที่สำคัญก็คือไม่มีการแจกเงินของผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งเพียงแต่มีการจัดเลี้ยงกันบ้างแต่ก็ไม่มากนัก เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าเรที่คนรู้จักกันทั้งหมดและสภาพสังคมที่แถบต่างฝ่ายต่างก็มีพรรคพวกและพี่น้อง ทุกฝ่ายจึงต้องคอยสอดส่องเป็นหูเป็นตาให้แก่ฝ่ายของตนจึงไม่มีใครที่จะกล้า

แจกเงินดังกล่าว อย่างไรก็ตามในระยะหลังนี้ชาวบ้านเขาเริ่มมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการเมืองและการเลือกตั้งมากขึ้น การร่างรัฐธรรมนูญของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและพรรคการเมืองรัฐธรรมนูญผ่านข้อต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านเกิดความสนใจติดตามข่าวสารบ้านเมืองและมีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับนักการเมืองได้อย่างวิหฤทธิผล ชาวบ้านส่วนใหญ่บอกว่าข่าวสารทางการเมืองจะได้รับจากวิทยุกระจายเสียงเป็นส่วนใหญ่ ส่วนโทรทัศน์นั้นจะได้รับน้อยชาวบ้านจะดูรายการโทรทัศน์ที่ให้คามบันเทิงมากกว่ารายการที่ให้คามรู้ เป็นที่น่าสังเกตว่าในปัจจุบันเรื่องการบ้านการเมืองไม่ใช่เป็นเรื่องที่คนผู้ใหญ่วัยทำงานจะให้ความสนใจเท่านั้น แต่คนแก่บางคนในหมู่บ้านก็ให้ความสนใจเป็นพิเศษดังจะเห็นได้จากกรณีชนบทกลุ่มคนแต่ทั้งหลายจะวิพากษ์วิจารณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐบาลได้ดูเถิด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสนใจทางการเมืองของชาวบ้านมีมากขึ้นกว่าในอดีตมาก

บทสรุป

การวิจัยกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท กรณีศึกษาบ้านเขาไร่ ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นการศึกษาชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งชนระหว่างเมืองกับชนบท อิทธิพลต่าง ๆ ของเมืองที่จะผ่านไปยังชนบทจะต้องผ่านชุมชนแห่งนี้ก่อนไปอิงชนบท ส่วนอิทธิพลของเมืองจะส่งผ่านไปยังชนบทมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับว่าเมืองนั้นมีความเจริญก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด จังหวัดพิษณุโลกเป็นเมืองหลักที่มีความเจริญเติบโตและความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วภายในทศวรรษนี้ ความเจริญและความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คณะผู้วิจัยได้เริ่มศึกษาวิจัยเรื่องนี้มาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2538 จนถึงเดือนพฤษภาคม 2540 เป็นกรณีศึกษาหนึ่งในสามของการศึกษาลักษณะนี้ในพื้นที่ภาคเหนือ ส่วนอีกสองแห่งคือกรณีศึกษาจังหวัดเชียงรายและจังหวัดเชียงใหม่

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของครอบครัวและชุมชนที่มีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบทในพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ การปรับตัวในด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน การปรับตัวในด้านสุขภาพ การปรับตัวในด้านศึกษา การปรับตัวในด้านอาชีพและการเป็นหนี้สิน และการปรับตัวในด้านการเมืองการปกครอง ทั้งนี้ผลของการศึกษาจะเป็นประโยชน์ในการนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่วิถีการดำเนินชีวิตใหม่ของครอบครัวและชุมชนให้ดียิ่งขึ้น

รูปแบบของการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นแนวทาง มีการศึกษาสำรวจสภาพปัญหาของชุมชนโดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาของตนเอง ลักษณะการศึกษาจะใช้วิธีสัมภาษณ์ จัดเวทีชาวบ้านเพื่อศึกษาปัญหาของชุมชนร่วมกัน และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังศึกษากรณีศึกษาต่าง ๆ ที่เป็นปรากฏการณ์ของชุมชน เช่น การปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน การรักษาสุขภาพอนามัย การศึกษาและการเมืองการปกครอง ซึ่งผลของการวิจัยสรุปออกมาได้ดังนี้คือ

ในอดีตชุมชนบ้านเขาไร่ ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นสังคมเกษตร คนในชุมชนมีความเป็นพี่น้องพึ่งพาอาศัยกันได้ ผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อทำมาหากินเหลือจากกินจากใช้จึงขาย แต่ปัจจุบันนี้ชุมชนได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรและความเป็นชนบทไปสู่สังคมเมืองที่มีวิถีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยผลิตเพื่อการบริโภค เป็นผลิตเพื่อการจำหน่ายและการส่งออกเป็นสำคัญ วิถีชีวิตของคนในชุมชนจึงเคยยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของตนเองได้

เปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมของชุมชนเมืองด้วย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะเกิดจากปัจจัยภายนอก 2 ประการคือ ปัจจัยที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและปัจจัยที่เกิดจากกระแสวัฒนธรรมสากล

ปัจจัยที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2505 แผนนี้เป็นทิศทางหลักในการพัฒนาประเทศไทยซึ่งได้เน้นและให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความทันสมัย (Modernization) ในสังคมไทย โดยเฉพาะแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525 - 2529) เป็นแผนที่มีการปรับแนวนโยบายให้เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่เข้มข้นยิ่งขึ้นคือ มีการวางแผนปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรม การกระจายรายได้ ผู้ภูมิภาค แก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท ระดมความร่วมมือจากภาคเอกชนในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเป็นหลัก การทำให้สังคมไทยทันสมัยเป็นความพยายามที่จะพัฒนาประเทศไทยและสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าเหมือนอย่างประเทศที่เจริญก้าวหน้าทั้งหลายซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศในแถบยุโรปและอเมริกา ดังที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าในสายตาของชาวโลกก็คือ ความเจริญทางด้านวัตถุ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงเป็นต้นแบบที่ทำให้เกิดแรงผลักดันในการบริหารและการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนเดินตาม ชุมชนใดก็ตามถ้าหากไม่พัฒนาตามต้นแบบนี้ก็จะได้ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐและจะกลายเป็นหมู่บ้านล้าหลัง ดังนั้นเพื่อให้พ้นจากการเป็นหมู่บ้านล้าหลังทำให้ชนบทต้องพึ่งพาภายนอกมากกว่าการพึ่งพาตนเอง ภัยคุกคามของชุมชนซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นจึงถูกจำกัดไปด้วย

ปัจจัยที่เกิดจากกระแสวัฒนธรรมสากลเป็นปัจจัยที่ส่งผ่านเข้ามาสู่ชุมชนพร้อมกับความเจริญก้าวหน้าของการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่สมัยไทยติดต่อกับต่างประเทศ มีการค้าขายตลอดจนส่งคนเข้าไปศึกษาเล่าเรียนในประเทศตะวันตก ผู้ที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ก็ได้นำแบบแผนชีวิตแบบตะวันตกเข้ามาในประเทศไทย และพยายามชี้ให้เห็นว่าแบบแผนในการดำเนินชีวิตเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ดีงามและเป็นความเจริญ โดยเฉพาะในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้ข่าวสารแพร่กระจายไปอย่างไร้พรมแดนและไร้สามารถสกัดกั้นได้ ชนบทต่าง ๆ จึงรับรู้ข่าวสารที่ตอกย้ำวัฒนธรรมสากลอยู่ตลอดเวลา ในที่สุดก็กลายเป็นความนิยมและนำมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตของตนเอง

ชุมชนกิ่งเมืองถึงชนบทเช่นบ้านเขาไร่ ตำบลบ้านป่า อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จึงเป็นตัวอย่างของการปรับตัวของชุมชนที่เกิดจากการเรียนรู้จากปัจจัยภายนอก 2 ประการที่กล่าวมาแล้ว ทั้งมีการปรับตัวของชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครอบครัวและชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทิศทาง

ที่ตนคิดว่าจะทำให้ดีขึ้นกว่าเดิม ความเป็นจริงการเปลี่ยนแปลงจากการปรับตัวของครอบครัวและชุมชนนั้นอาจจะทำให้ดีขึ้นกว่าเดิมหรือทำให้เกิดปัญหาที่ยิ่งขึ้นก็ได้ อย่างไรก็ตามบทเรียนที่เกิดจากความล้มเหลวและความล้มเหลวล้วนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่คนในชุมชนจะต้องเรียนรู้แล้วนำมาปรับใช้ให้สามารถอยู่รอดในสังคมใหม่ได้ สิ่งที่จะต้องพิจารณาในการศึกษาชุมชนก็คือ การเรียนรู้และการปรับตัวในระดับชุมชนและการปรับตัวในระดับครอบครัวและปัจเจกบุคคล

การเรียนรู้และการปรับตัวในระดับชุมชน แต่เดิมอำนาจของชุมชนเป็นอำนาจที่เกิดจากอำนาจของมหรณ์หรือใจของประชาชนที่ยกให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งในหมู่บ้านที่เห็นว่าเป็นคนดีมีความสามารถ แต่ต่อมาอำนาจชุมชนได้ปรับตัวเป็นระบบอำนาจแต่งตั้งและอุปถัมภ์ จนถึงปัจจุบันได้กลายมาเป็นอำนาจเลือกตั้งและประชาธิปไตย ชาวบ้านสามารถที่จะกำหนดผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่นและในระดับประเทศ ทำให้เกิดเงื่อนไขในการต่อรองระหว่างชาวบ้านกับผู้สมัคร อำนาจเลือกตั้งและอำนาจประชาธิปไตยจึงมีเรื่องประชาธิปไตยเข้ามาเกี่ยวข้อง การเลือกตั้งทุกครั้งมีการซื้อเสียงกันมากในด้านการพัฒนาชุมชนรัฐบาลได้วางรูปแบบของการปกครองและกรอบของการพัฒนาท้องถิ่นในรูปแบบของเทศบาล สุขาภิบาลและสภาตำบลให้ชุมชนติดตาม หากชุมชนใดต้องการจะพัฒนาจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นหมู่บ้านก้าวหน้าตามรูปแบบที่ทางราชการกำหนดไว้จึงจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล การที่รัฐบาลกำหนดทิศทางให้ชุมชนเดินตามเช่นนี้ทำให้ทรัพยากรในการพัฒนาชุมชนถูกชะงักกั้นใจอยู่ในวงจำกัด จนในที่สุดทำให้ชุมชนมีความเป็นสังคมเมืองยิ่งขึ้น

การที่ชุมชนบ้านเขาไร่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองทำให้ชุมชนต้องเปิดรับวัฒนธรรมสากลมากยิ่งขึ้น การต่อสู้ดิ้นรนและการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดจึงมีอยู่ตลอดเวลา ชาวบ้านเขาไร่ได้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชุมชนหลายประการเช่น การปรับตัวในการพัฒนาชุมชน การปรับตัวทางด้านการศึกษาและการปรับตัวทางด้านการผลิต เป็นต้น แต่การปรับตัวของชุมชนดังกล่าวเป็นการปรับตัวที่ไม่ได้เกิดจากการพึ่งพาตนเองตรงกันข้ามเป็นการปรับตัวที่อาศัยการพึ่งพาจากภายนอก ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย อาทิเช่น ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายลงทุกวัน ปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ เช่น โรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด และปัญหาการว่างงานมีมากขึ้น ทั้งนี้เพราะชุมชนได้ปรับตัวเองจากการใช้แรงงานภาคเกษตรกรรมมาเป็นแรงงานรับจ้างหรือแรงงานภาคอุตสาหกรรม การที่ปรับตัวเช่นนี้เมื่อสภาวะเศรษฐกิจถดถอยจะทำให้แรงงานเกิดการว่างงานมากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าเป็นปัญหาที่ชุมชนไม่สามารถจะแก้ไขหรือควบคุมได้เพราะเป็นปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

ในด้านการเรียนรู้และการปรับตัวในระดับครอบครัวและปัจเจกบุคคลของชาวบ้านเขาไร่ นั้น

เกิดอาการปรับตัวทางด้านการศึกษา ในระยะแรก ๆ ชาวบ้านเขาไร่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนได้แค่ชั้นแรก เพียงชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ต่อจากนั้นก็ให้ออกมาช่วยทำงานทางการเกษตร ต่อมาเมื่อต้องออกไปทำงานในเมืองจึงต้องทำงานใช้กำลังกายและปีนงานหนักแต่ได้รายได้น้อย ในขณะที่เดียวกันครอบครัวที่ส่งบุตรหลานเรียนในระดับสูงขึ้นถึงมัธยมศึกษาหรือการศึกษาในระดับอาชีวศึกษาจะได้งานที่ดีและมีรายได้สูง เช่น ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมและทำงานในห้างสรรพสินค้า หรือบางครั้งก็สามารถนำความรู้ที่ประกอบอาชีพส่วนตัว เช่น กล้าขาย ช่างซ่อมไฟฟ้า และรับเหมาก่อสร้าง เป็นต้น ทำให้ครอบครัวอื่นต้องปรับตัวตามโดยการส่งบุตรให้เข้าเรียนถึงชั้นมัธยมศึกษาหรือระดับวิชาชีพ การที่คนรุ่นใหม่ในครอบครัวออกไปทำงานนอกชุมชนมากขึ้น ถ้ามองอย่างผิวเผินดูเหมือนว่าชาวบ้านจะมีเศรษฐกิจดี แต่ในทางตรงกันข้ามครอบครัวเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมายวิถีชีวิตที่เคยอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยกันก็จำเป็นต้องแยกกันอยู่ พ่อแม่ต้องทิ้งลูกอยู่กับปู่ย่าตายาย และส่งเงินกลับมาบ้าน เมื่อมีเงินกลับมาในชุมชนก็ปรับตัวไปในทิศทางที่เหมือนกับคนในเมือง เช่น สร้างที่อยู่อาศัยเป็นตึกมีรูปทรงทันสมัย การบริโภคซึ่งแต่เดิมนิยมบริโภคพืชผักสวนครัวที่ปลูกกันเองมาบัดนี้ได้ปรับตัวไปนิยมอาหารสำเร็จรูป และมีการปรับตนเองให้ได้รับความสะดวกสบายยิ่งขึ้น โดยการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น เครื่องไฟฟ้า รถมอเตอร์ไซด์ และรถปิกอัพ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นรายจ่ายทั้งสิ้นเมื่อเปรียบเทียบกับอดีตที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมกับการออกไปทำงานภาคอุตสาหกรรมจะเห็นว่าค่าเงินชีวิตในอดีตจะถูกกว่าและไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้เหมือนอย่างปัจจุบันนี้

ในด้านสุขภาพแต่เดิมชาวบ้านจะใช้วิธีรักษาโรคด้วยใบเฒ่าตามการรักษาแบบพื้นบ้านและยาสมุนไพร เมื่อชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมเมืองและคนในชุมชนมีการศึกษาที่สูงขึ้น ชาวบ้านจึงปรับตัวในการรักษาพยาบาลโรคด้วยใบเฒ่าให้เป็นแบบการรักษาสมัยใหม่และทั้งการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณโดยสิ้นเชิง ประกอบกับทางราชการได้ตั้งอาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชนและการให้บริการสวัสดิการรักษายาบาลแก่ประชาชน ทำให้ชาวบ้านใช้บริการของโรงพยาบาลรัฐมากขึ้นเกี่ยวกับปัญหาโรคเอดส์แม้ว่าปรากฏการณ์เกี่ยวกับโรคเอดส์จะไม่มีปัญหาต่อครอบครัวของคนในชุมชนมากนัก เพราะมีกรณีตัวอย่างเกิดขึ้นเพียง 2 รายแต่ก็โรคที่ทั้ง 2 รายไม่ได้แพร่เชื้อไปยังบุคคลที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากคนแรกยังเป็นโสดส่วนคนที่สองเมื่อเสียชีวิตครอบครัวไม่ได้อยู่ด้วยกัน แม้กระนั้นชาวบ้านก็ได้เรียนรู้จากรายการศึกษาล่าเรียนและจากสื่อต่าง ๆ ว่า เอดส์เป็นโรคที่ร้ายแรงและยากที่จะรักษา ดังนั้นทุกคนจึงพยายามล้างจานให้สะอาดระวังและป้องกันจากโรคนี้ ซึ่งนับว่าโชคดีที่ชาวบ้านเชื่อและมีความกลัวต่อโรคเอดส์ แต่อย่างไรก็ตามการที่ชาวบ้านออกไปทำงานในเมืองและ

บางครั้งไปทำงานตามลำพังโดยไม่ได้พาครอบครัวไปด้วยอาจจะทำให้เกิดปัญหาโรคเอดส์มากขึ้นหรือไม่
นั้นเป็นเรื่องที่ยากจะคาดเดาได้

การที่สังคมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมเมืองทำให้เกิดปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ
ปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะปัญหาเรื่องยาบ้า ในระยะแรกชาวบ้านรู้จักยาบ้าในนามของยาบ้าแข็งทำให้
ทำงานได้มากขึ้น เมื่อชาวบ้านได้เรียนรู้ว่ายาบ้าหรือยาบ้าเป็นพิษภัยต่อชีวิตของตนเองและสังคม
ต่างก็พยายามเลิก แต่เมื่อบุตรหลานของตนเองไปศึกษาเล่าเรียนในเมืองไปเสพติดยาบ้ามา ทำให้เขา
บ้านต้องปรับตนเองโดยการนำลูกกลับมาพักมาและย้ายมาเรียนโรงเรียนใกล้บ้านเพื่อว่าจะได้ดูแลอย่าง
ใกล้ชิด บางคนที่หนีออกจากโรงเรียนและให้มาเรียนในระบบการศึกษาออกโรงเรียน หรือเรียนอาชีพ
ระยะสั้นแทน การที่ชาวบ้านให้ความสนใจบุตรหลานและพยายามแก้ปัญหาถึงเสพติดด้วยตนเอง
ทำให้การเสพติดในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นในอัตราที่ต่ำ แต่การที่ชาวบ้านไม่มีวิธีป้องกันที่เป็นรูปธรรมอาจจะ
ทำให้ปัญหาสุขภาพจิตในชุมชนมีมากขึ้นก็ได้

การปรับตัวประการสุดท้ายก็คือ การปรับตัวจากการเป็นหนี้ของถนนในชุมชน ชาวบ้านเขา
ไรกว่า 90% มีหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมสถาบันของทางการเงินและเจ้าของโรงงานหีบอ้อย เพราะ
ชาวบ้านจำเป็นต้องนำเงินเหล่านี้มาเพาะปลูกเมื่อได้ผลผลิตจึงนำเงินไปกินทั้งต้นและดอก เหลือก็เก็บ
ไว้ใช้ชดเชยแต่ถ้าหากปีใดเกิดปัญหาความแห้งแล้งหรือน้ำท่วมทำให้พืชไร่เสียหาย ปีนั้นชาวบ้านก็จะ
หนี้เพิ่มขึ้นอีกอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านได้เรียนรู้ต่อการเป็นหนี้และปรับตัวโดยวิธีการต่าง ๆ คือ เก็บ
จำนวนที่ดินในการปลูกพืชไร่มากขึ้น ถ้ายังไม่เพียงพอก็ปลูกพืชไร่หลาย ๆ อย่างเพื่อให้มีรายได้เพิ่ม
ถ้ายังไม่พอก็จะเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นการเสริมรายได้ อำนาจหลายรูปแบบก็ยังเป็นหนี้อีกชาวบ้านก็จะ
ขายที่ดินบางส่วนเพื่อใช้หนี้แล้วส่งบุตรหลานออกไปทำงานในเมืองหารายได้วันเพิ่มให้แก่ครอบครัว
อย่างไรก็ตามแม้ชาวบ้านจะปรับตัวต่อการเป็นหนี้ด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ก็ยังมีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่ยัง
เป็นหนี้สินอยู่ ขณะที่ชาวบ้านบางกลุ่มที่มีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติหรืออยู่ใกล้เคียงกันเริ่มเรียนรู้ว่า
ถ้าหากสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ก็จะสามารถเหลือเงินมากขึ้นจึงมีการรวมตัวกันทำงานในลักษณะ
เอแรงโดยนำวิธีการในอดีตมาใช้ อีก การเอแรงจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ชาวบ้านนำมาใช้ลดค่าใช้จ่ายและ
ช่วยในการลดหนี้สิน อีกทั้งทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันอีกด้วย

จากข้อมูลที่ได้สรุปมาแล้วทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ชุมชนย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
แต่ในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงนั้นชุมชนจะดำรงอยู่ได้ก็ต้องเรียนรู้และรู้จักปรับตัวเองให้สอดคล้อง
กับสถานการณ์ กระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนจะต้องอาศัยศักยภาพและกลไก
เชิงโครงสร้างของชุมชนซึ่งประกอบด้วย การมีผู้นำที่เข้มแข็งสามารถสร้างความร่วมมือร่วมใจของคน

ชุมชนได้ การมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ การมีทรัพยากรบุคคลที่มีพื้นฐานทางด้านความรู้และวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ตลอดจนมีสภาพภูมิศาสตร์ที่ได้เปรียบในการพัฒนา สิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการแก้ปัญหาของครอบครัวและชุมชนให้ผู้รอดได้แม้จะต้องเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ก็ตาม ผลของการวิจัยเรื่องนี้จึงเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงทิศทางของการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพิษณุโลก เอกสารโรเนียว
เย็บเล่ม พ.ศ.2527

พัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก กชช.2 ก. ฉบับประจำหมู่ที่ 9 บ้านเขาไร่ ต.บ้านป่า อ.เมือง
จ.พิษณุโลก พ.ศ.2539

สถานีอนามัยตำบลบ้านป่า เอกสารบัญชีข้อมูลหมู่บ้าน พ.ศ.2539